

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

О. М. ДАНИЛЬЧУК

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ. АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Навчальний посібник

Рекомендовано Вченою радою НУК

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМ. АДМІРАЛА МАКАРОВА

2021

УДК 82(075.8)

Д18

Автор О. М. Данильчук, канд. філол. наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики НУК

Рецензенти:

В. В. Гладишев, д-р пед. наук, професор, професор кафедри англійської мови і літератури Миколаївського національного університету ім. В. Сухомлинського;

О. А. Дубова, д-р філол. наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики НУК;

Н. М. Філіппова, канд. філол. наук, доцент, професор НУК, професор кафедри прикладної лінгвістики НУК

*Рекомендовано Вченою радою НУК ім. адмірала Макарова
як навчальний посібник
(протокол № 3 від 22.02.2019 р.)*

Данильчук О. М.

Д18 Історія зарубіжної літератури. Антична література : навчальний посібник / О. М. Данильчук. – Миколаїв : НУК, 2021. – 152 с.

ISBN 978-966-321-411-5

Вміщено питання з історії зарубіжної літератури, зокрема античної літератури: давньогрецької і римської.

Призначено для студентів філологічних факультетів, учителів шкіл і коледжів гуманітарного профілю, а також для всіх, хто цікавиться зарубіжною літературою.

УДК 82(075.8)

© Данильчук О. М., 2021

© Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, 2021

ISBN 978-966-321-411-5

ВІД АВТОРА

Навчальний посібник містить розподіл навчального часу з урахуванням кредитно-модульної системи. У ньому названі теми змістових модулів, тематика лекційних і практичних занять (до останніх додається перелік художніх текстів для читання, список критичної літератури), подаються загальні тести для самоконтролю, контрольні питання, список обов'язкових для читання художніх творів з даного курсу, теми рефератів, питання до заліку, теоретико-термінологічний матеріал (словник), а також список рекомендованої критичної літератури.

Навчальний посібник може бути використаний як під час підготовки до аудиторних занять, так і для самостійного вивчення окремих розділів.

Призначений для студентів-філологів та фахівців з вищою освітою за спеціальністю 035 «Філологія» спеціалізації 035.10 «Прикладна лінгвістика» галузі знань 03 «Гуманітарні науки» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти і тих, хто опановує історію зарубіжної літератури самостійно і бажає систематизувати свої знання.

ПЕРЕДМОВА

Курс «Історія зарубіжної літератури. Антична література» має за мету ознайомити студентів із закономірностями розвитку літературного процесу VIII ст. до н. е. – V ст. н. е.

У навчальному посібнику розглядаються основні літературні явища античності в їх органічному історичному зв'язку і взаємопереходах, розкривається естетична основа даних явищ, їх ідейно-тематичний зміст і поетика, установлюються зв'язки зі світоглядним життям епох.

Мета навчального посібника – дати студентам для їх практичного використання матеріали, необхідні в процесі вивчення творчості поетів та письменників даного історико-культурного періоду.

Курс, який читається студентам факультету прикладної лінгвістики протягом першого навчального семестру, складається з двох основних розділів: літератури Давньої Греції та літератури Давнього Риму.

У кожному з періодів, дуже великих і складних за своїм історичним змістом, можна виділити такі окремі етапи:

1. Міфологія.
2. Епос.
3. Мелос.
4. Драма.

5. Проза.
6. Еллінізм.
7. Докласичний період давньоримської літератури.
8. Класична література періоду Принципату.
9. Післякласична література Римської імперії.

Ці теми складають основний матеріал пропонованого курсу.

Під час вивчення даного матеріалу особливу увагу приділено аналізу такого поняття, як міфологія, її значення в античній культурі й літературі; визначається соціально-історична роль класичної лірики й перехід від лірики до драми; детально досліджується давньогрецька драматургія, напрямки прозаїчного мистецтва; слухачі також знайомляться з тенденціями давньоримської літератури на прикладі жанру комедії, поеми, історіографії, роману тощо.

У зв'язку з чималою кількістю тем, деякі з них розглядаються студентами самостійно.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

I семестр – 2 кредити – 4 змістових модуля
30 год. лекцій, 15 год. практичних робіт,
30 год. самостійної роботи

МОДУЛЬ 1. АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА

Змістовий модуль 1. Давньогрецька література. Епос. Лірика. Драма.

Тема 1. Антична література: загальна характеристика. Давньогрецький епос.

Тема 2. Класична лірика. Давньогрецька драма.

Змістовий модуль 2. Давньогрецька комедія і проза.

Тема 1. Походження й розвиток давньогрецької комедії до Арістофана. Арістофан. Зародження й розвиток літературної прози.

Тема 2. Епоха еллінізму. Новоаттична комедія. Давньогрецький роман.

Змістовий модуль 3. Література Давнього Риму. Загальна характеристика римської літератури. Докласичний період (комедії Плавта й Теренція). Кінець докласичного й початок класичного періоду. Час кризи і падіння республіки.

Тема 1. Особливості римської літератури, її періодизація. Докласичний період. Комедії Плавта й Теренція.

Тема 2. Кінець докласичного й початок класичного періоду. Час кризи й падіння республіки. Ораторське мистецтво.

Змістовий модуль 4. Література періоду Принципату. Післякласична література. Римська імперія. Апулей. Значення античної літератури.

Тема 1. Загальний огляд класичної літератури періоду Принципату. Римська історіографія.

Тема 2. Післякласична література. Рання і пізня Римська імперія. Римський роман. Значення античної літератури.

АНОТОВАНИЙ ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА

Змістовий модуль 1 Давньогрецька література. Епос. Лірика. Драма

Тема 1. Антична література: загальна характеристика. Давньогрецький епос

Лекція 1. Антична література: загальна характеристика

Визначити поняття «античної літератури» як сукупності літературних творів давньогрецькою і латинською мовами від VIII ст. до н. е. й до V ст. н. е. Розкрити зв'язок літератури античності з особливостями античного суспільства (розгляд громадсько-родової власності, розквіт і занепад рабської системи). Головну увагу приділено характеристиці літератури Давньої Греції і ролі міфології у стародавній літературі як одному з основних джерел матеріалу для античних митців. Розглядаються основні періоди давньогрецької літератури (архаїчний, класичний, елліністичний) і вплив кожного з них на подальший її розвиток. Визначається роль античної літератури у світовому літературному процесі, її вплив на всі літературні періоди (Відродження, Класицизм) і творчість видатних європейських літераторів і письменників.

Контрольні питання

1. Які хронологічні рамки античної літератури?
2. Що таке антична міфологія?
3. Який зв'язок між міфами й соціально-культурним розвитком давньої людини?
4. Які головні цикли давньогрецьких міфів мали вплив на літературу того часу?
5. Які основні періоди давньогрецької літератури?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. **Лосев, А. Ф.** Гомер [Текст] / А. Ф. Лосев. – М. : Учпедгиз, 1960. – 387 с.
5. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
6. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
7. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
8. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
9. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.
10. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.
11. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

12. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – С. 13–21.

13. **Шах-Майстренко, М.** Медицина і здоров'я в античних міфах [Текст] / М. Шах-Майстренко. – Одеса-Полтава : Археологія, 2000. – 124 с.

Лекція 2. Давньогрецький епос.

Героїчний епос (Гомер)

Визначаються особливості жанру епосу в літературознавстві й виокремлюються основні види давньогрецького епосу. Розглядаються особливості гомерівського героїчного епосу на прикладі його видатних поем «Іліада» й «Одіссея». Показується місце цих поем у подальшому розвитку епічного жанру в літературі. Особливу увагу приділено аналізу художніх засобів у гомерівських поемах.

Контрольні питання

1. Що таке епос?
2. Які головні різновиди епосу існували в архаїчний період давньогрецької літератури?
3. Що таке гомерівський епос?
4. У чому полягають основні риси такого роду літератури як епос?
5. Які теми порушує Гомер у своїх поемах «Іліада» й «Одіссея»?
6. У чому полягає основна ідея гомерівських поем?
7. Чому епічні твори є героїчними?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.

2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.

3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.

4. **Лосев, А. Ф.** Гомер [Текст] / А. Ф. Лосев. – М. : Учпедгиз, 1960. – 387 с.

5. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.

6. **Пащенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пащенко, Н. І. Пащенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.

Лекція 3. Дидактичний епос (Гесіод)

Розглядається дидактичний епос на прикладі творчості Гесіода і його поем «Робота і дні» й «Теогонія». Указується на особливості стилістичної техніки Гесіода, тематики його творів, морально-повчальний напрямок його творів.

Контрольні питання

1. У чому відмінність героїчного епосу від дидактичного?
2. Яка головна тема поеми Гесіода «Робота і дні»?
3. Які особливості тлумачення міфології в «Теогонії» Гесіода?
4. Які міфи використані автором у цій поемі?
5. Назвіть особливі риси гесіодівського епосу.

Література

1. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

2. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.

3. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.

4. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

5. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

***Тема 2. Класична лірика.
Давньогрецька драма***

***Лекція 1. Класична лірика. Елегія та ямб.
Походження давньогрецької драми.***

Есхіл, Софокл, Еврипід

Визначаються умови появи літературної лірики в Греції й характеризуються жанрові особливості головних ліричних форм (елегія, епіграма, ямб). Підкреслюється загальний характер ліричної поезії (усна форма, під акомпанемент музичних інструментів) та її розвиток протягом класичного періоду. Розглядаються основні представники декламаційної (Тіртеї, Солон, Мімнерм, Феогнід) та хорової і монодичної лірики (Анакреонт, Сапфо, Піндар, Архілох), а також особливості композиції хоричних пісень (строфа, антистрофа, епод) і розміру вірша.

Розглядаються основні джерела античної давньогрецької трагедії (культові обряди, культ Діоніса) та особливості грецького театру. Визначається структура давньогрецької трагедії та особливу увагу приділяється ролі хору. Аналізується творчість античних трагіків Есхіла, Софокла та Еврипіда, й особливо – внесок кожного з цих драматургів у розвиток давньогрецької трагедії. Простежується поступове перетворення трагедії з героїчної (в Есхіла) на драму з життя звичайних людей (в Еврипіда). Підкреслюється роль міфології в сюжетах давньогрецьких трагедій.

Контрольні питання

1. Назвіть характерні риси такого роду літератури як лірика.
2. Які головні умови появи давньогрецької лірики?
3. У чому полягають особливості лірики?
4. Що таке елегія? Назвіть грецьких ліриків, які використовували цю форму лірики.
5. У чому особливості елегійного двовірша?
6. Які головні риси давньогрецької епіграми?
7. У чому відмінність хорової лірики від монодичної?
8. Яка композиція хоричних пісень? Що таке «анакреонтика»?
9. Які головні джерела появи давньогрецької трагедії?
10. У чому полягають роль та функції хору в трагедії?
11. Назвіть головні частини грецького театру.
12. Яка структура давньогрецької трагедії?
13. У чому полягають головні відмінності між трьома давньогрецькими трагіками – Есхілом, Софоклом, Еврипідом?
14. Назвіть головні джерела сюжетів грецьких трагедій.
15. Які ідейні проблеми у творах драматургів того часу?

Література

1. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
2. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.
3. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.
4. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
5. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Змістовий модуль 2
Давньогрецька комедія та проза

Тема 1. Походження й розвиток давньогрецької комедії до Арістофана. Арістофан. Зародження й розвиток літературної прози

Лекція 1. Походження й розвиток давньогрецької комедії до Арістофана. Арістофан

Визначається характер давньогрецького театру в соціальному й політичному аспектах та його зв'язок з давньогрецькою комедією. Характеризуються структурні особливості комедії й ролі хору. Розглядаються джерела аттичної комедії (V ст.) та особливості її композиції. Аналізуються комедії Арістофана («Хмари», «Оси», «Мати», «Мир»), їхня гостра політична сатира, особливості сюжету (відсутність його зв'язку з давньогрецьким міфом).

Контрольні питання

1. Назвіть головні джерела давньогрецької комедії.
2. Чим композиція арістофанівської комедії відрізняється від давньогрецької трагедії?
3. Яка роль парабаси в комедії?
4. Що головне для аттичної комедії?
5. У чому полягають особливості сатири Арістофана в п'єсах «Хмари», «Жаби» і «Мир»?
6. Який вплив на подальший розвиток комедії мала політична комедія Арістофана?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.

3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
5. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
6. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
7. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
8. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.
9. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
10. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Лекція 2. Літературна проза V–IV ст. до н. е.

Історіографія (Геродот, Фукідід, Ксенофонт) та ораторське мистецтво (Лісій, Ісократ, Демосфен)

Визначається зв'язок грецької прози із зростанням «афінської демократії». Аналізуються твори видатних історіографів того часу: Геродота («Історія»), Фукідіда («Історія Пелопоннеської війни»), Ксенофонта («Історія Греції», «Кіропедія») та основні напрямки їхньої творчості – оповідання про греко-перську війну, воєнні мемуари, історичні літописи. Особливу увагу приділено розгляду ораторського мистецтва й творчості видатних ораторів: Лісія, Ісократа та Демосфена. Виявляються особливості композиції давньогрецьких промов у зв'язку з політичною ситуацією в афінському суспільстві

V–IV ст. до н. е., а також простежуються джерела виникнення панегіриків (Ісократ) і «філіппіків» (Демосфен), що мало вплив на античне ораторське мистецтво.

Контрольні питання

1. Який період вважається розквітом грецької прози?
2. Назвіть головні риси цієї епохи.
3. Які головні історичні події представлені у творі Геродота «Історія»?
4. Яким чином історична розповідь Геродота пов'язана з культурою нашого краю?
5. У чому полягають особливості стилю Фукідіда в його «Історії Пелопоннеської війни», Ксенофонта в «Історії Греції» та «Вихованні Кіра»?
6. Охарактеризуйте основні твори давньогрецьких риторів Лісія та Ісократа.
7. Які особливості «філіппік» Демосфена?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. **Лосев, А. Ф.** Гомер [Текст] / А. Ф. Лосев. – М. : Учпедгиз, 1960. – 387 с.
5. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
6. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
7. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.

8. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

9. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.

10. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.

11. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

12. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Лекція 3. Давньогрецька філософія

Визначаються головні напрями філософії того часу – *матеріалістичний та ідеалістичний*. Розглядаються видатні філософські школи з раннього періоду до пізньої класики, але особливу увагу приділено характеристиці етики Сократа та його філософських поглядів, а також творчості видатних філософів V–IV ст. до н. е. – Платону та Арістотелю. Аналізуються філософські діалоги Платона («Держава», «Великий Гіппій», «Федр») не тільки як виклад системи ідеалістичної філософії, а головне – як зразки літературного діалогу, який став надалі особливим літературним жанром (у римській літературі епохи Відродження та Класицизму і Просвіти).

Контрольні питання

1. Назвіть головні напрями розвитку давньогрецької філософії.
2. Які особливості літературного жанру філософських діалогів Платона?
3. У чому полягають основні філософські погляди Арістотеля?
4. Що таке поезія за визначенням Арістотеля («Поетика»)?
5. Що таке катарсис?
6. Яке значення мала «Поетика» Арістотеля для теорії літератури?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. **Лосев, А. Ф.** Гомер [Текст] / А. Ф. Лосев. – М. : Учпедгиз, 1960. – 387 с.
5. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
6. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
7. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
8. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
9. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.
10. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
11. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Тема 2. Епоха еллінізму. Новоаттична комедія. Грецький роман

Лекція 1. Еллінізм. Новоаттична комедія Менандра.

Ідилії Феокріта. Давньогрецький роман.

Лонг, Татій, Геліодор

Виявлено основні риси епохи еллінізму (політичні, соціальні, культурні) та їх зв'язок з літературою того періоду.

Характеризуються особливості літературних жанрів – новоаттичної комедії (Менандр), елліністичної прози, драми, але особливу увагу приділено вивченню поезії того часу, так званої «александрійської поезії». Розглядаються гімни, елегії, епіграми Каллімаха, буколічні ідилії. Феокріт та їхній вплив на подальший розвиток лірики, таких її жанрів, як елегія та ідилія.

Розглядаються історичні умови літератури цього періоду, що й зумовило особливості розвитку літератури взагалі. Аналізується творчість Плутарха, головні питання його збірки трактатів «Моралії» та особливості стилю в його «Біографіях». Характеризується риторика I–II ст. н. е. і творчість представників другої софістики, особливо Лукіана (декламаційні промови, діалоги). Вивчається оповідна проза – історіографія (Аппіан, Арріан з Віфінії, Діоген Лаєртський), а особливо роман (Ахілл Татій, Геліодор, Лонг) та його композиційні особливості.

Контрольні питання

1. Назвіть історичні умови появи еллінізму.
2. Які основні риси епохи еллінізму?
3. Охарактеризуйте літературні жанри, що з'явилися в епоху еллінізму.
4. Яку роль відігравала Александрія в той час?
5. Які головні періоди епохи еллінізму й чим вони відрізняються один від одного?
6. У чому полягають особливості новоаттичної комедії Менандра?
7. Що таке «александрійська» поезія?
8. У чому полягають особливості поезії Каллімаха?
9. Як розробляє тему аргонавтів Аполлоній Родоський у своїй епічній поемі?
10. Чим александрійська елегія відрізняється від давньогрецької?

11. Які особливості ідилій Феокріта? Що таке буколіки?
12. Назвіть особливості елліністичної прози (Лонг, Татій).

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. **Лосев, А. Ф.** Гомер [Текст] / А. Ф. Лосев. – М. : Учпедгиз, 1960. – 387 с.
5. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
6. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
7. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
8. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
9. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.
10. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
11. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Змістовий модуль 3

Література Давнього Риму. Загальна характеристика римської літератури. Докласичний період (комедії Плавта й Теренція). Кінець докласичного й початок класичного періоду. Час кризи та падіння республіки

**Тема 1. Особливості римської літератури,
її періодизація. Докласичний період.
Комедії Плавта й Теренція**

**Лекція 1. Особливості римської літератури.
Докласичний період. Аппій Клавдій Сліпий
(архаїчна пора)**

Розглядаються історичні умови римської літератури, пов'язані з розвитком Риму з VI ст. до н. е. та з впливом грецької літератури. Характеризуються основні періоди історії: римської літератури (докласичний, класичний, період Принципату, післякласичний періоди), особливу увагу приділено розгляду римської літератури раннього періоду епохи Республіки.

Контрольні питання

1. Коли починається історія римської літератури?
2. Назвіть головні періоди римської літератури.
3. Які джерела появи римської поезії?
4. Що таке «фесценіни»?
5. Які головні риси «ателлани»?
6. У чому полягають особливості римської міфології?
7. Який вплив мала грецька література на римську?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
5. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.

6. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.

7. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

8. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.

9. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.

10. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

Лекція 2. Зріла пора докласичного періоду.

Комедії Теренція і Плавта

Виявлено головні риси докласичного періоду, насамперед розвитку драматичної поезії, та проаналізовано «палліати» Плавта й Теренція, які стали переробками грецьких джерел.

Контрольні питання

1. У чому полягає специфіка римського театру?
2. Які особливості комедій Плавта й Теренція?
3. Як Теренцій висловлює свої грекофільські настрої в комедіях?
4. Комедії Плавта (загальна характеристика).
5. «Два Менехми», стиль і мова комедії.
6. Творчість Теренція.
7. Особливості жанру в комедії Теренція «Дівчина з Андроса».

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.

2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.

3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.

4. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.

5. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.

6. **Пащенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пащенко, Н. І. Пащенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.

7. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

8. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.

9. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

10. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Тема 2. Кінець докласичного й початок класичного періоду. Час кризи й падіння республіки.

Ораторське мистецтво

Лекція 1. Література періоду громадянських війн.

Луцій. Ораторське мистецтво (Ціцерон)

Характеризуються основні риси соціального й політичного життя цього періоду (криза Римської республіки, створення нової державної форми), що зумовило певні тенденції в розвитку римської літератури, пов'язані з удосконаленням і розвитком прози. Головну увагу приділено аналізу ораторського мистецтва Марка Туллія Ціцерона, виразних засобів його мови, стилістики його творів («Тускуланські розмови»).

Контрольні питання

1. У чому особливості першого періоду історії римської літератури?
2. Які головні риси літератури даного періоду?
3. Що таке «палліата»?
4. Який вплив давньогрецька література мала на Лівія Андроніка і Квінта Еннія?
5. Хто є засновником римської літературної сатири?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
5. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
6. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
7. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.
8. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.
9. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
10. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Лекція 2. Тіт Лукрецій Кар «Про природу речей».

Неотеріки. Гай Валерій Катулл

Розглядаються основні поетичні твори класичного періоду – лірична поезія Катулла та епічна поема Лукреція. Виявляються особливості римської поезії, яка в процесі елінізації, свідомо відходить від громадськості в галузі особистих переживань, про що свідчить створення гуртка «неотеріків» (молодих поетів), найзначнішим з яких був Катулл. Також аналізується філософський епос дидактичного характеру «Про природу речей» Лукреція, який мав суто матеріалістичний характер.

Контрольні питання

1. Які головні прозаїки періоду кризи Римської республіки?
2. У чому полягають особливості ораторського мистецтва Марка Туллія Ціцерона?
3. Які особливості мемуарно-історичної прози Гай Юлія Цезаря?
4. Як відрізняються від історичної прози Гая Юлія Цезаря твори Гая Саллюстія Кріспа?
5. Назвіть особливості поезії «неотеріків». У чому новаторство поезії Катулла?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
4. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
5. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

6. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Змістовий модуль 4
Література періоду Принципату. Післякласична
література. Римська імперія. Апулей.
Значення античної літератури

Тема 1. Загальний огляд класичної літератури
періоду Принципату. Римська історіографія

Лекція 1. Загальний огляд класичної літератури
періоду Принципату. Вергілій

Визначаються основні умови епохи Августа та зв'язок політичного стану з літературою того часу. «Золоте століття» пов'язане з розквітом римської літератури взагалі (віршовані трагедії, дидактичні й героїчні поеми, сатири, ідилії, елегії) та поезії зокрема. Характеризуються особливості поезії тієї епохи, зокрема вірша, мови, композиції й аналізується поетична творчість Вергілія («Георгіки», «Буколіки», «Енеїда»).

Контрольні питання

1. Назвіть особливості періоду Принципату Августа.
2. Що таке «золоте століття» римської літератури?
3. Які головні поети цього періоду?
4. Назвіть основні риси поезії «золотого століття».
5. У чому полягають особливості «Буколік» Вергілія? Чим його сільські поеми відрізняються від ідилій Феокрита?
6. Яка головна ідея твору «Георгіки» Вергілія?
7. Як Вергілій розвиває тему троянської війни в поемі «Енеїда»?
8. Які особливості композиції та стилю поеми?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
3. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
4. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
5. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
6. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
7. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Лекція 2. Горацій. Еподи. Оди. Творчість Овідія. «Метаморфози»

Аналізується творчість одного з найбільш відомих поетів августівського часу – Горація. Розглядаються еподи, книга «Од», яка написана різними метрами на різні теми з використанням форм давньогрецької лірики VI–V ст., та книги послань філософського та естетичного характеру.

Розглядається творчість видатного римського поета Публія Овідія Назона. Аналізуються ліричні твори («Любовні елегії»), дидактична поема «Наука кохання», послання («Героїки»), але головну увагу приділено збірнику античної міфологічної традиції – «Метаморфозам», особливостям композиції, характеристиці вірша та техніці оповідання.

Контрольні питання

1. Які головні періоди творчості Публія Овідія Назона?
2. У яких творах відбилися любовні теми поета?
3. Чому «Фасти» Овідія називають довідником з римської давнини?
4. Як «Метаморфози» Овідія пов'язані з античною міфологічною традицією?
5. Яка тематика «Метаморфоз»? Які оповідання з поеми набули популярності в пізніших європейських літературах?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
3. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
4. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
5. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
6. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Лекція 3. Римська історіографія.

Юлій Цезар, Тіт Лівій

Характеризується процес розвитку римської історіографії в періоди класичного Риму та епохи Августа. Видатним представником історичної прози класичного Риму є Гай Юлій Цезар, твори якого й аналізуються («Записки про Галльську війну», «Записки про громадянську війну») з погляду особливостей стилю, мови, виразних засобів, композиції. Розглядається також монументальний історичний труд періоду

Принципату – робота Тіта Лівія «Від заснування міста»; особливу увагу приділено характеристиці стилю та манери оповідання, а також патріотичності тематики твору.

Контрольні питання

1. Назвіть особливості прозаїчної літератури «золотого століття».
2. Як відбито історичні події того часу у творчості Тіта Лівія?
3. Які головні твори Квінта Горация Флака? На які групи можна їх розділити?
4. У чому полягають особливості сатир Горация? Чим вони відрізняються від сатир Луція?
5. Що таке ода? Яких особливих рис набуває ода у творчості Горация?
6. Які головні риси лірики Альбія Тібулла?
7. Які основні теми його елегій?
8. Чим елегії Тібулла відрізняються від елегій Секста Проперція?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
3. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
4. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
5. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
6. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.

7. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

8. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.

9. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.

10. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

***Тема 2. Післякласична література. Рання та пізня
Римська імперія. Римський роман.
Значення античної літератури***

Лекція 1. Післякласична література.

Рання Римська імперія. Творчість Сенеки

Характеризуються політичні, соціальні умови цього періоду, пов'язані з літературою (поява нової «аристократії», утрата римською поезією зв'язку з народом). Аналізується творчість Луція Аннея Сенеки (проза і трагедії), твори Сілія Італіка («Пуніка») та П. Папінія Стація («Тебаїда»). Досліджуються особливості літератури «срібного століття» – формалістичність, архаїчність поезії, міфологічна тематика, прикраса риторикою.

Контрольні питання

1. Особливості післякласичної літератури.
2. В яких історичних умовах розвивалася література «срібного століття»?
3. Які особливості літератури епохи Нерона?
4. Назвіть основні періоди творчості Луція Аннея Сенеки.
5. Які теми порушує у своїх трагедіях Сенека?
6. Чим «Октавія» відрізняється від інших драматичних творів Сенеки?

7. У чому полягають особливості філософії стоїцизму в Сенеки?

8. У чому особливості творчості Сенеки?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.

2. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.

3. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

4. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.

5. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

6. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Лекція 2. Пізня Римська імперія. Петроній.

Федр. Марціал. Ювенал. Тацит. Апулей

Розглядається така течія літератури «срібного століття», як роман у творчості Петронія («Сатирикон»). Характеризуються інші сатиричні твори – сатири Персія, Ювенала, епіграми Марціала. Аналізується також історична проза Корнелія Тацита («Аннали», «Історії») та роман Апулея «Золотий осел» як характерне явище епохи розпаду античного суспільства.

Контрольні питання

1. Який вплив мала епоха Нерона на творчість Ювенала?

2. Охарактеризуйте основні теми історичних творів Тацита («Аннали», «Історія»).

3. Які особливості сатиричного роману Петронія Арбітра «Сатирикон», його композиція?

4. Назвіть основну тему роману Апулея «Метаморфози, або Золотий осел».

5. Які головні джерела роману Апулея?

6. Які вставні оповідання із «Метаморфоз» увійшли в європейську літературу нового часу?

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.

2. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.

3. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.

4. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.

5. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

6. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

7. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

Давньогрецька література. Епос. Лірика. Драма

1. Гомерівський епос. Гомер «Іліада», «Одіссея». Дидактичний епос. Гесіод «Робота і дні».
2. Класична лірика. Алкей, Сапфо, Архілох, Анакреонт, Піндар, Тіртеї, Солон (вірші).
3. Давньогрецька драма. Есхіл «Прометей закутий», «Орестея». Софокл «Цар Едіп». Еврипід «Медей».

Змістовий модуль 2

Давньогрецька комедія та проза

1. Давньогрецька комедія. Арістофан «Хмари», «Жаби», «Багатство». Новоаттична комедія. Менандр «Відрізана коса», «Саміянка», «Герой», «Дисколос».
2. Давньогрецький роман. Лонг, Татій, Геліодор.

Змістовий модуль 3

Література Давнього Риму. Загальна характеристика римської літератури. Докласичний період (комедії Плавта й Теренція). Кінець докласичного й початок класичного періоду. Час кризи та падіння республіки

1. Плавт «Хвастливий воїн», «Клад». Теренцій «Свекруха», «Брати».
2. Лукрецій «Про природу речей». Неотеріки. Катулл.

Змістовий модуль 4

**Література періоду Принципату. Післякласична
література. Римська імперія. Апулей.**

Значення античної літератури

1. Вергілій «Буколіки», «Енеїда».
 2. Післякласична література. Сенека «Моральні листи до Луцілія», «Октавія», «Медея». Петроній «Сатирикон». Апулей «Метаморфози, або Золотий Осел».
-

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль 1

Давньогрецька література. Епос. Лірика. Драма

Тема 1. Антична література:
загальна характеристика. Давньогрецький епос

1. Гомерівський епос. Гомер «Іліада», «Одіссея».
Дидактичний епос. Гесіод «Робота і дні».

1. Сюжет поем.
 2. Тематика «Іліади» та «Одиссеї».
 3. Постаті богів і людей у поемах.
 4. Мова, стиль і вірш у гомерівських поемах.
 5. Жанрові особливості героїчного епосу.
 6. Біографічні відомості про Гесіода та інші його твори: «Теогонія», «Щит Геракла», «Весілля Фетіди і Пелея».
 7. Сюжет поеми «Робота і дні».
 8. Тематика поеми.
 9. Постать головного героя та інші персонажі поеми.
 10. Мова, стиль і вірш у поемах Гесіода.
 11. Жанрові особливості дидактичного епосу.
- Тексти для аналізу: Гомер «Іліада» та «Одіссея»; Гесіод «Робота і дні».*

Література

1. Гомер. Илиада [Текст] / пер. В. В. Вересаева. – М., 1959. – 423 с.
2. Гомер. Илиада [Текст] / пер. Н. И. Гнедича. – М., 1960. – 438 с.
3. Гомер. Іліада [Текст] / пер. Б. Тена. – К. : Дніпро, 1978. – 426 с.
4. Гомер. Одиссея [Текст] / пер. В. А. Жуковського. – М., 1959. – 448 с.
5. Гомер. Одиссея [Текст] / пер. В. В. Вересаева. – М., 1969. – 434 с.
6. Гомер. Одиссея [Текст] / пер. Б. Тена. – К. : Держлітвидав України, 1963. – 438 с.
7. **Лосев, А. Ф.** Гомер [Текст]. – М. : Учпедгиз, 1960. – 387 с.
8. **Полонская, К. П.** Поэмы Гомера [Текст] / К. Полонская. – М., 1961. – 289 с.
9. **Штоль, Г. А.** Шлиман. Мечта о Трое [Текст]. – М., 1965 (ЖЗЛ). – 624 с.
10. Гесиод. Теогония. Труды и дни [Текст] / пер. В. В. Вересаева // В. В. Вересаев. Полное собр. соч., т. 10. – М., 1979. – 235 с.
11. Гесіод. Діла і дні [Текст] / пер. І. Франка // Франко І. Я. Збір. творів : у 50 т. – К., 1977. – Т. 8. – С. 357–381.
12. Гесіод. Теогонія [Текст] / пер. І. Франка // Франко І. Я. Збір. творів : у 50 т. – К., 1977. – Т. 8. – С. 314–342.

Тема 2. Класична лірика. Давньогрецька драма

1. Класична лірика. Алкей, Сапфо, Архілох, Анакреонт, Піндар, Тіртеї, Солон (вірші).

1. Декламаційна лірика. Громадянські елегії Тіртея і Солона.
2. Ямбічна поезія. Творчість Архілоха.
3. Хорова лірика. Особливості творчості Алкея та Сапфо.

4. Поети-мандрівники. Анакреонт, його елегії та епіграми.

5. Мелос VI–IV ст. до н. е. Оди Піндара.

Тексти для аналізу:

Гіртеї Елегії «Добре вмирати тому», «Воїни непереможного в битві Геракла».

Солон «Саламін», «Елегія до афінських громадян».

Архілох «Серце, серце», «В думках не Гігес», «Всі шляхи».

Алкей «До Сапфо», «Відповідь Сапфо», «Біль гіркий».

Сапфо «Барвношатна владарко, Афродіто», «Діви Нереїди», «До богів подібний», «Прагну тільки померти я».

Анакреонт «Сивина вкриває скроні», «У коней».

Піндар «Перша піфійська ода до Гієрона».

Література

1. Алкей. Пісенна лірика [Текст] / пер. А. Содомори. – Жовтень. – 1968. – № 1. – С. 80–85.

2. Анакреонт. Поезії [Текст] / пер. Г. Кочура // Антична література : хрестоматія / упоряд. О. Білецький. – К., 1968. – С. 151.

3. Анакреонт. Поезії [Текст] / пер. М. Білика // Питання класичної філології. – 1963. – Вип. 1. – С. 129–130.

4. **Вересаев, В. В.** Эллинские поэты [Текст] / В. В. Вересаев. – М., 1963. – 237 с.

5. Пиндар. Оды [Текст] / пер. М. Л. Гаспарова // Вестник древней истории (приложение). – 1973. – № 2. – С. 28.

6. Сапфо. Пісенна лірика [Текст] / пер. А. Содомори. – Жовтень. – 1968. – № 1. – С. 96–104.

7. **Ярхо, В. Н.** Античная лирика [Текст] / В. Н. Ярхо, К. П. Полонская. – М., 1967. – 624 с.

2. Давньогрецька драма. Есхіл «Прометей закутий», «Орестея». Софокл «Цар Едіп». Еврипід «Медея».

1. Біографічні відомості про автора.

2. Сюжет твору.

3. Розвиток дії в драмі.
4. Історична основа та ідейний зміст.
5. Особливості жанру.
6. Характери, їх характеристика.
7. Художній стиль і особливості композиції.

Тексти для аналізу: Есхіл «Прометей закутий», «Орестея». Софокл «Цар Едіп». Еврипід «Медея».

Література

1. Античний театр [Текст] / укл. В. І. Пащенко. – К., 2001. – 432 с.
2. **Варнеке, Б. В.** Очерки из истории древнеримского театра [Текст] / Б. В. Варнеке. – СПб, 1943. – 250 с.
3. **Зелинский Ф. Ф.** Происхождение трагедии [Текст] / Ф. Ф. Зелинский / Новая студия. – 1952. – № 4, 5. – С. 34–38; С. 36–39.
4. **Полонская К.** Античная комедия [Текст] / К. Полонская. – М., 1962. – 398 с.
5. **Федоров, Н. А.** Греческая трагедия [Текст] / Н. А. Федоров. – М., 1960. – 624 с.

Есхіл

1. Есхіл. Прометей закутий [Текст] / пер. Б. Тена. // Давньогрецька трагедія. – К., 1981. – С. 25–62.
2. Есхіл. Трагедії [Текст] / пер. Б. Тена, А. Содомори. – К., 1990. – 359 с.
3. Эсхил. Трагедии [Текст] / пер. С. Апта. – М., 1971. – 624 с.

Софокл

1. **Радциг, С. И.** К вопросу о мировоззрении Софокла [Текст] / С. И. Радциг // Вестник древней истории. – 1957. – № 4. – С. 38–42.
2. Софокл. Драмы [Текст] / пер. С. В. Шервинского. – М., 1958. – 654 с.
3. Софокл. Трагедії [Текст] / пер. Б. Тена, А. Содомори. – К., 1989. – 654 с.

4. **Чистякова, Н. А.** К вопросу об образах трагических героев в драмах Софокла [Текст] / Н. А. Чистякова // Классическая филология. – М., 1959. – 624 с.

Еврипід

1. Еврипід. Трагедії [Текст] / пер. Б. Тена, А. Содомори. – К., 1993. – 435 с.

2. Есхіл. Софокл. Еврипід [Текст] // Давньогрецька трагедія. – К., 1981. – 375 с.

3. Еврипид. Трагедии [Текст] / пер. И. Анненского. – Т.1–2. – М., 1969. – 429 с.

4. Еврипид. Пьесы [Текст] / ред., вступ. статья и примеч. В. В. Головни. – М., 1960. – 546 с.

5. **Радциг, С. И.** Опыт историко-литературного анализа «Медеи» Еврипида [Текст] / С. И. Радциг // Вопросы классической филологии. – 1969. – № 2. – С. 83–94.

Змістовий модуль 2

Давньогрецька комедія та проза

Тема 1. Походження й розвиток давньогрецької комедії до Арістофана. Арістофан. Зародження й розвиток літературної прози

1. Давньогрецька комедія. Арістофан «Хмари», «Жаби», «Багатство». Новоаттична комедія. Менандр «Відрізана коса», «Саміанка», «Герой», «Дисколос».

1. Новоаттична комедія від Арістофана до Менандра.
2. Біографічні відомості про Арістофана.
3. Сюжет комедій «Хмари», «Жаби», «Багатство» та інших.
4. Розвиток дії в комедіях.
5. Тематика та ідея.
6. Особливості жанру комедії.

7. Характери, їх характеристика.
8. Художній стиль та особливості композиції комедій.
9. Сюжет комедій Менандра.
10. Історична основа та ідейний зміст комедій.
11. Жанр, характери і розвиток дії.
12. Художній стиль комедій.

Тексти для аналізу: Арістофан «Хмари», «Жаби», «Багатство» та інші. Менандр «Відрізана коса», «Саміанка», «Герой», «Дисколос».

Література

1. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
2. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
3. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.
4. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.
5. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.
6. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.
7. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.

Тема 2. Епоха еллінізму. Новоаттична комедія.

Давньогрецький роман

1. Давньогрецький роман. Лонг, Татій, Геліодор.
1. Композиція літературного твору.
2. Сюжет та конфлікт у романі.
3. Особливості жанру.
4. Головні герої, їх характеристика.

5. Стиль та мова в романі.

6. Проблематика.

Тексти для аналізу:

Лонг «Дафніс і Хлоя». Татій «Левкіппа і Клітофонт».

Геліодор «Ефіюпіка».

Література

1. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.

2. **Пащенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пащенко, Н. І. Пащенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.

Змістовий модуль 3

Література Давнього Риму. Загальна характеристика римської літератури. Докласичний період (комедії Плавта й Теренція). Кінець докласичного й початок класичного періоду. Час кризи й падіння республіки

Тема 1. Особливості римської літератури, її періодизація. Докласичний період. Комедії Плавта й Теренція

1. Плавт «Хвастливий воїн», «Клад».

Теренцій «Свекруха», «Брати».

1. Римський театр.

2. Біографія та огляд творчості Плавта.

3. Комедії автора (загальна характеристика).

4. Комедія «Хвастливий воїн», сюжет та ідейний зміст.

5. Характеристика основних персонажів у комедії «Скарб».

6. «Два Менехми», стиль і мова комедії.

7. Біографія Теренція.

8. Комедія «Свекруха», характеристика персонажів.

9. «Брати», стиль і мова комедії.

10. Особливості жанру в комедії Теренція «Дівчина з Андроса».

11. «Форміон», ідейно-художній зміст і тематика комедії.

12. Плавт і Теренцій у подальшій європейській літературі.

Тексти для аналізу: Плавт «Хвастливий воїн», «Скарб», «Два Менехми». Теренцій «Свекруха», «Брати», «Дівчина з Андроса», «Форміон».

Література

1. Антична література : довідник [Текст] / за ред. С. В. Семчинського. – К., 1993. – 291 с.

2. **Варнеке, Б. В.** Очерки из истории древнеримского театра [Текст] / Б. В. Варнеке. – СПб, 1943. – 250 с.

3. **Зеров, М.** Вибрані переклади римських поетів [Текст] / М. Зеров. – К., 1966. – 594 с.

4. **Корж, Н. Г.** Із скарбниці античної мудрості [Текст] / Н. Г. Корж, Ф. І. Луцька. – К., 1988. – 258 с.

5. **Лісовий, І.** Античний світ у термінах, іменах і назвах [Текст] / І. Лісовий. – К., 1988. – 258 с.

6. **Підлісна, Г. Н.** Світ античної літератури [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К., 1989. – 266 с.

7. Стародавній Рим. Книга для читання [Текст] / за ред. С. Л. Утченка / пер. з рос. – Харків, 1952. – 346 с.

Тема 2. Кінець докласичного й початок класичного періоду. Час кризи й падіння республіки.

Ораторське мистецтво

1. Ораторське мистецтво (Ціцерон).

Лукрецій «Про природу речей».

1. Ораторське мистецтво Риму, його представники.

2. Біографія, політична й літературна діяльність Ціцерона.

3. Мова і стиль.

4. Риторичні твори.

5. Листи Ціцерона, їх значення.
6. Характеристика епохи першої половини I століття до н. е.
7. Загальний характер поеми Лукреція «Про природу речей».
8. Її ідейно-художній зміст.
9. Художній стиль, мова.
10. Суперечливі риси світогляду Лукреція.

Тексти для аналізу: Ціцерон «Про дружбу», «Про обов'язки», «Про межі доброго і злого», «Про природу богів», «Про гадання», «Про оратора», «Брут», «Оратор», «Про відомих ораторів». Лукрецій «Про природу речей».

Література

1. Антична література : довідник [Текст] / за ред. С. В. Семчинського. – К., 1993. – 291 с.
2. **Зеров, М.** Вибрані переклади римських поетів [Текст] / М. Зеров. – К., 1966. – 594 с.
3. **Корж, Н. Г.** Із скарбниці античної мудрості [Текст] / Н. Г. Корж, Ф. І. Луцька. – К., 1988. – 258 с.
4. **Лісовий, І.** Античний світ у термінах, іменах і назвах [Текст] / І. Лісовий. – К., 1988. – 258 с.
5. **Підлісна, Г. Н.** Світ античної літератури [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К., 1989. – 266 с.
6. Стародавній Рим. Книга для читання [Текст] / за ред. С. Л. Утченка / пер. з рос. – Харків, 1952. – 346 с.

Змістовий модуль 4

Література періоду Принципату. Післякласична література. Римська імперія. Апулей. Значення античної літератури

Тема 1. Загальний огляд класичної літератури періоду Принципату. Римська історіографія

1. Вергілій «Буколіки», «Енеїда».

1. Загальна характеристика творчого життя Вергілія.
2. Художній стиль «Буколіків».
3. Головні джерела буколичних еклог Вергілія.
4. «Енеїда» Вергілія:
 - а) сюжет поеми;
 - б) історична основа «Енеїди»;
 - в) особливості зображення богів та людей у поемі;
 - г) художній стиль.
5. «Енеїда» Вергілія в українській літературі.

Тексти для аналізу: Вергілій «Перша еклога», «Четверта еклога», «Енеїда».

Література

1. Антична література : довідник [Текст] / за ред. С. В. Семчинського. – К., 1993. – 291 с.
2. **Варнеке, Б. В.** Очерки из истории древнеримского театра [Текст] / Б. В. Варнеке. – СПб, 1943. – 250 с.
3. **Зеров, М.** Вибрані переклади римських поетів [Текст] / М. Зеров. – К., 1966. – 594 с.
4. **Корж, Н. Г.** Из скарбниці античної мудрості [Текст] / Н. Г. Корж, Ф. І. Луцька. – К., 1988. – 258 с.
5. **Лісовий, І.** Античний світ у термінах, іменах і назвах / І. Лісовий. – К., 1988. – 258 с.
6. **Підлісна, Г. Н.** Світ античної літератури [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К., 1989. – 266 с.
7. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.
8. Стародавній Рим. Книга для читання [Текст] / за ред. С. Л. Утченка / пер. з рос. – Харків, 1952. – 346 с.

Вергілій

1. Вергилий. Буколики. Георгики. Энеида [Текст] / пер. С. Шервинского и С. Огнерова. – М., 1971. – 216 с.
2. Вергілій. Енеїда [Текст] / пер. М. Білика. – К., 1972. – 352 с.

3. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.

4. **Тахо-Годи, А. А.** Хтонические мотивы в «Энеиде» Вергилия как один из принципов стиля [Текст] / А. А. Тахо-Годи // Вопросы классической филологии. – 1973. – № 5. – С. 86–100.

**Тема 2. Післякласична література. Рання і пізня
Римська імперія. Римський роман.
Значення античної літератури**

1. Післякласична література. *Сенека* «Моральні листи до Луцілія», «Октавія», «Медея». *Петроній* «Сатирикон». *Апулей* «Метаморфози, або Золотий Осел». *Федр* «Байки».

1. Загальна характеристика літератури епохи імперії.
2. Творчість Сенеки:
 - а) біографія та основні етапи літературної діяльності;
 - б) філософські твори. «Листи до Луцілія», тема та ідея;
 - в) особливості жанру трагедії в Сенеки;
 - г) «Октавія» Сенеки як історична римська трагедія.
3. Значення творів Сенеки.
4. Життя і творчість Петронія.
5. «Сатирикон» – сатирично-побутовий пригодницький роман:
 - а) сюжет і композиція твору;
 - б) система персонажів, їхні основні характеристики;
 - в) головна ідея роману;
 - г) філософські погляди автора, виражені у творі.
6. Біографія Апулея.
7. «Метаморфози, або Золотий Осел» – містико-повчальний роман:
 - а) сюжет твору, особливості композиції;

- б) значення вставних новел, казки про Амура і Психею;
- в) образ головного героя юнака Люція;
- г) ідейно-художній зміст роману;
- д) моралізаторство автора.

8. «Езопові байки» Федра як єдина можливість автора вільно висловлювати свої почуття й думки в алегоричній формі.

Тексти для аналізу: *Сенека* «Октавія», «Листи до Луцілія». *Петроній* «Сатирикон». *Апулей* «Метаморфози, або Золотий Осел». *Федр* «Жаби, що просять собі царя», «Жаби проти сонця», «Бджоли й трутні перед судом оси».

Література

1. Антична література : довідник [Текст] / за ред. С. В. Семчинського. – К., 1993. – 291 с.
2. **Варнеке, Б. В.** Очерки из истории древнеримского театра [Текст] / Б. В. Варнеке. – СПб, 1943. – 250 с.
3. **Зеров, М.** Вибрані переклади римських поетів [Текст] / М. Зеров. – К., 1966. – 594 с.
4. **Корж, Н. Г.** Из скарбниці античної мудрості [Текст] / Н. Г. Корж, Ф. І. Луцька. – К., 1988. – 258 с.
5. **Лісовий, І.** Античний світ у термінах, іменах і назвах [Текст] / І. Лісовий. – К., 1988. – 258 с.
6. **Підлісна, Г. Н.** Світ античної літератури [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К., 1989. – 266 с.
7. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.
8. Стародавній Рим. Книга для читання [Текст] / за ред. С. Л. Утченка / пер. з рос. – Харків, 1952. – 346 с.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Змістовий модуль 1. Давньогрецька література.

Епос. Лірика. Драма

1. Місце дидактичного епосу в давньогрецькій літературі.
2. Класична лірика. Мелос VI–IV ст. до н. е. Трактівка міфів у Евріпіда.

Змістовий модуль 2. Давньогрецька комедія і проза

1. Загальна характеристика творчості Арістофана. Літературна проза.
2. Жанр, характери і розвиток дії в комедіях Менандра. Давньогрецький роман. Геліодор «Ефіопіка».

Змістовий модуль 3. Література Давнього Риму.

Загальна характеристика римської літератури.

Докласичний період (комедії Плавта й Теренція).

Кінець докласичного й початок класичного періоду.

Час кризи і падіння республіки

1. Стил ь і мова комедій Плавта. Теренцій у найпізнішій європейській літературі. Порівняння особливостей майстерності Плавта й Теренція. Листи Ціцерона.
2. Катулл. Епілії. Лірика. Політична й літературна діяльність Луцілія.

3. Загальна характеристика літератури архаїчної пори докласичного періоду. Перші кроки римської поезії під впливом грецької.

4. Соціальна й політична боротьба в середині II ст. до 30-го року I ст. до н. е. Світогляд Лукреція.

Змістовий модуль 4. Література періоду Принципату.

Післякласична література. Римська імперія.

Апулей. Значення античної літератури

1. Історичне значення Вергілія. Третій період творчості Овідія.

2. Післякласична література. Римська імперія. Сенека. Петроній. Сатирикон. Значення античної літератури.

3. Принципат. Три основних літературних напрямки. Римська історіографія. Гай Салюстій Крісп.

4. Творчість Марціала і Ювенала. Творчість Таціта.

ТЕСТИ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

Модульна контрольна робота № 1 Антична література: загальна характеристика. Давньогрецький епос (Гомер) і дидактичний епос (Гесіод)

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

1. Знайти відповідність характеристик до кожного з тверджень. За кожну правильну відповідь – 0,1 бала. Максимум – 1 бал.

Общинно-родова формація та її ідеологія

-
-
-
-
-
-

Рабовласницька формація та її ідеологія

-
-
-
-
-
-

- 1) немає держави й пов'язаних з нею органів влади;
- 2) немає регулярної торгівлі;
- 3) відсутня приватна власність;
- 4) немає поділу на багатих і бідних;
- 5) звільнення людини від постійної опіки;
- 6) звільнення певного невеликого прошарку;
- 7) родинні трудові відносини;
- 8) звільнення від богів і демонів;
- 9) звільнення мислення кожної окремої людини від опіки роду;
- 10) міфологія;
- 11) люди живуть і організовуються на основі стихійно-колективістських родинних відносин;
- 12) розвиток індивідуального мислення.

2. Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,4 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Перший період античної літератури має назву:

- A. елліністичний;
- B. архаїчний;
- C. класичний;
- D. крито-мікенський.

2. Другий період античної літератури охоплює:

- A. VII – IV ст. до н. е.;
- B. III ст. до н. е. – II ст. до н. е.;
- C. III ст. до н. е. – V ст. н. е.;
- D. I ст. до н. е. – V ст. н. е.

3. Поеми Гомера створювалися:

- A. у першій третині I ст. до н. е. в Іонії;
- B. у другій половині II ст. до н. е. в Іонії;
- C. у першій половині III ст. до н. е. в Аттиці;
- D. у другій половині III ст. до н. е. на Лесбосі.

4. Тема «Одіссеї» Гомера:
 - A. зникнення героя-мандрівника;
 - B. пригоди героя-мандрівника;
 - C. повернення героя-мандрівника;
 - D. мрії героя-мандрівника.
5. З якого епізоду починається «Іліада»?
 - A. Зевс обіцяє покарати греків;
 - B. зі сварки Ахілла та Агамемнона;
 - C. бог ковальської справи Гефест готує Ахіллу нову зброю;
 - D. Одісей пропонує грекам спорудити дерев'яного коня, усередині якого розміщує військовий загін греків.
6. Як звали циклопа, який тримав Одіссея та його супутників у своїй печері?
 - A. Поліфем;
 - B. Атрей;
 - C. Алкіной;
 - D. Євмей.
7. Скільки років чекає Пенелопа на Одіссея?
 - A. 7 років;
 - B. 10 років;
 - C. 15 років;
 - D. 20 років.
8. Які поеми належать Гесіоду?
 - A. «Ефіопіка», «Повернення»;
 - B. «Падіння Трої», «Мала Іліада»;
 - C. «Щит Геракла», «Каталог жінок»;
 - D. «Поради», «Ігри на честь Пелія».
9. Де народився Гесіод?
 - A. у Кимі (Еоліда);
 - B. в Іонії;
 - C. у Беотії;
 - D. на Лесбосі.

10. Перші письмові пам'ятки грецької літератури відносяться до:

- A. VIII ст. до н. е.;
- B. IX ст. до н. е.;
- C. X ст. до н. е.;
- D. XI ст. до н. е.

Понятійно-аналітичний рівень

Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 2.

1. Поясніть відомі вам крилаті вислови, пов'язані з подіями Троянської війни: яблуко розбрату, ахіллесова п'ята, троянський кінь.

2. Поясніть значення терміна «героїчний епос», наведіть приклади творів, що належать до героїчного епосу.

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте її. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1,5 бала. Максимальна кількість балів – 3.

1. У чому полягає роль богів у поемах Гомера «Іліада» та «Одіссея»?

2. Що таке епічний стиль, які його суттєві ознаки?

Правильні відповіді:

1. *Общинно-родова формація та її ідеологія:* немає держави й пов'язаних з нею органів влади; немає регулярної торгівлі; відсутня приватна власність; немає поділу на багатих і бідних; родинні трудові відносини; міфологія; люди живуть і організовуються на основі стихійно-колективістських родинних відносин.

Рабовласницька формація та її ідеологія: звільнення певного невеликого прошарку від постійної опіки; звільнення від

богів і демонів; звільнення мислення кожної окремої людини; розвиток індивідуального мислення; звільнення людини від опіки роду.

2. 1. D; 2. B; 3. A; 4. C; 5. B; 6. A; 7. D; 8. C; 9. A; 10. A.

Модульна контрольна робота № 2
Класична лірика. Давньогрецька драма
(Есхіл, Софокл, Евріпід)

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,4 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Кому належать ці рядки:

*«Серце, серце! Біди люті звідусіль тебе смутять –
Ти ж відважно захищайся, з ворогами поборись.
Хай на тебе скрізь чатує ворожнеча – завжди будь
Непохитне. Переможеш – не хвались відкрито цим,
Переможене – удома в самотині стримуй плач,
Радість є – радій не надто, є нещастя – не сумуй
Понад міру. Вмій пізнати зміни в людському житті»?*
Переклад Г. Кочура.

- A. Тіртею;
- B. Архілоху;
- C. Анакреонту;
- D. Алкею.

2. З іменем якого поета давні греки пов'язують виникнення жанру літературної байки?

- A. з Гесіодом;
- B. з Езопом;
- C. з Софоклом;
- D. з Архілохом.

3. Хто автор цих рядків?

*«До богів подібний мені здається
Той, хто біля тебе, щасливий, сівши,
Голосу твого ніжнього бриніння
Слухає й ловить
Твій принадний усміх: від нього в мене
Серце перестало б у грудях битись;
Тільки образ твій я побачу – слова
Мовить не можу.*

*І язик одразу німіє, й прудко
Пробігає племін тонкий по тілу.
В вухах чути шум, дивлячись, нічого
Очі не бачать»?*

Переклад Г. Кочура.

A. Солон;

B. Анакреонт;

C. Алкей;

D. Сапфо.

4. Як звали сина фіванського царя Лая?

A. Агамемнон;

B. Ахілл;

C. Едіп;

D. Менелай.

5. Хто автор цих рядків?

*«Золотоволосий Ерот мене
Знову поцілів пурпурним м'ячем –
Дівчину в барвних сандалях тепер
Каже мені забавляти.*

*Лиш запишалось кляте дівча, –
З Лесбосу славного родом воно, –
Та й, осміявши мою сивину,
Іншому звабно моргає»?*

Переклад А. Содомори.

- A. Солон;
- B. Анакреонт;
- C. Алкей;
- D. Сапфо.

6. Кому належать слова: *«Від Прометея – всі в людей умілості»*?

- A. Зевсу;
- B. Океану;
- C. Прометею;
- D. Гефесту.

7. У вигляді кого з'явилася Іо перед Прометеєм?

- A. корови;
- B. бджоли;
- C. красуні;
- D. німфи.

8. Яким «транспортом» з'явився хор Океанід у трагедії Есхіла *«Прометей прикутий»*?

- A. на човні;
- B. на крилах величезних птахів;
- C. верхи на конях;
- D. у крилатій колісниці.

9. Хто прибув до Прометея за Океанідами на крилатому коні?

- A. Гефест;
- B. Влада і Сила;
- C. Гермес;
- D. Океан.

10. Яке нове покарання спіткало закутого Прометея?

- A. він перетворився на стоголове чудовисько;
- B. Земля розійшлася, і він разом зі скелею потрапив у чорний Тартар;
- C. він збожеволів;
- D. він мусив тримати на собі стовп землі і неба.

Понятійно-аналітичний рівень

Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 2.

1. Що таке міф? Яким чином він пов'язаний з античною літературою?
2. Давньогрецький театр (виникнення, особливості, основні жанри, структура трагедії).

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте її. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 4.

1. Розкрити питання періодизації класичної лірики. Хто з поетів Давньої Греції представляє декламаційну лірику? Охарактеризуйте творчість одного з них.
2. Образи героїв у трагедії Есхіла «Прометей закутий», їх характеристика.
3. Розвиток дії в драмі Софокла «Цар Едіп».
4. У чому полягає трагізм головної героїні в драмі Евріпіда «Медея»?

Правильні відповіді:

1. В; 2. В; 3. D; 4. С; 5. В; 6. С; 7. А; 8. D; 9. D; 10. В.

Модульна контрольна робота № 3

Походження й розвиток давньогрецької комедії до Арістофана. Арістофан. Зародження й розвиток літературної прози. Літературна проза V–IV ст. до н. е. Історіографія (Геродот, Фулідід, Ксенофонт) та ораторське мистецтво (Лісій, Ісократ, Демосфен)

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

1. Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,4 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Давньогрецька комедія виникла у:
 - A. VII ст. до н. е.;
 - B. VI ст. до н. е.;
 - C. V ст. до н. е.;
 - D. IV ст. до н. е.
2. Скільки збереглося арістофанівських комедій?
 - A. 10;
 - B. 11;
 - C. 30;
 - D. 40.
3. До першого періоду творчості Арістофана належать такі комедії:
 - A. «Птахи», «Лісістрата»;
 - B. «Жаби», «Багатство»;
 - C. «Хмари», «Оси»;
 - D. «Жінки на святі Фесмофорій», «Жінки на народних зборах, або Законодавиці».
4. Фукідід був:
 - A. істориком;
 - B. оратором;
 - C. філософом;
 - D. поетом.
5. Другий період творчості Арістофана – це:
 - A. 427–420 pp.;
 - B. 414–405 pp.;
 - C. 414–401 pp.;
 - D. 392–388 pp.
6. Перипетія, на думку Арістотеля, – це:
 - A. зміна подій до протилежного;
 - B. очищення глядачів через страх;
 - C. зав'язка подій;
 - D. розв'язка подій.

7. Комедія «Жаби» Арістофана називається так тому, що:
А. головні герої, які діють у ній, – жаби;
В. жаби складають хор комедії;
С. головна героїня комедії перетворюється на жабу;
D. головний герой влучає стрілою в болото і повинен одружуватися з жабою.

8. Кого вважали «батьком історії»?

- А. Фукідіда;
В. Геродота;
С. Ксенофонта;
D. Демосфена.

9. Геродот народився:

- А. в Афінах;
В. у Галікарнасі;
С. на о. Саламін;
D. у Фрігії, у Малій Азії.

10. Демосфен виступає як:

- А. судовий оратор;
В. політичний оратор;
С. епідейктичний оратор;
D. поет.

2. Знайдіть відповідність між написаним у лівій і правій колонках, указавши стрілками. За кожну правильну відповідь – 0,1 бала. Максимум – 1 бал.

Арістофан	«Поетика»
Геродот	«Жаби»
Фуکید	«Промова проти Ератосфена»
Ксенофонт	«Держава»
Демосфен	«Філіпіки»
Арістотель	«Історії Пелопоннеської війни»
Платон	«Історії»
Лісій	«Анабасис»

Ксенофонт	«Промова проти софістів»
Ісократ	«Виховання Кіра»

Понятійно-аналітичний рівень

1. Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 2.

1. Що означає слово «комедія»? Від чого воно походить?
2. Що складає історичну основу сюжетів комедій Арістофана?

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте її. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1,5 бала. Максимальна кількість балів – 3.

1. Викладіть основні положення аристотелівської «Поетики». Розшифруйте поняття «катарсис».
2. Охарактеризуйте основні види ораторського мистецтва. Назвіть його представників.

Правильні відповіді:

1. 1. В; 2. D; 3. С; 4. А; 5. В; 6. А; 7. В; 8. В; 9. В; 10. В.
2. Арістофан «Жаби»
Геродот «Історії»
Фукідід «Історії Пелопоннеської війни»
Ксенофонт «Виховання Кіра»
Демосфен «Філіпіки»
Арістотель «Поетика»
Платон «Держава»
Лісій «Промова проти Ератосфена»
Ксенофонт «Анабасис»
Ісократ «Промова проти софістів»

Модульна контрольна робота № 4
Епоха еллінізму. Новоаттична комедія. Менандр.
Ідилії Феокріта. Лукіан із Самосати.
Грецький роман (Лонг, Татій, Геліодор)

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

1. Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,4 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Класичний період грецької літератури закінчується:

- A. у III ст. до н. е.;
- B. у IV ст. до н. е.;
- C. у V ст. до н. е.;
- D. у VI ст. до н. е.

2. Яке місто в добу еллінізму набуло значення культурного центру?

- A. Афіни;
- B. Александрія;
- C. Ольвія;
- D. Галікарнас.

3. Менандр жив:

- A. у кін. V – на поч. VI ст. до н. е.;
- B. у сер. V ст. до н. е.;
- C. у кін. IV – на поч. III ст. до н. е.;
- D. у першій пол. III ст. до н. е.

4. Дія комедії Менандра «Дисколос» відбувається:

- A. у селищі Філи;
- B. в Александрії;
- C. у Македонії;
- D. на острові Кос.

5. Головного героя комедії Менандра «Дисколос», що всіх ненавидить, звать:

- A. Горгій;

- В. Кнемон;
- С. Сострат;
- Д. Харісій.
- 6. Феаген, Харіклія – головні герої:
 - А. комедії «Третьський суд» Менандра;
 - В. комедії «Саміанка» Менандра;
 - С. роману «Ефіопіки» Геліодора;
 - Д. «Ефеських оповідань» Ксенофонта Ефесьського.
- 7. Де народився Феокріт?
 - А. в Александрії;
 - В. в Афінах;
 - С. у Сиракузах;
 - Д. у Самосаті.
- 8. З іменем Феокріта пов'язаний жанр:
 - А. комедії;
 - В. історіографії;
 - С. роману;
 - Д. ідилії.
- 9. Слово «епілія» означає:
 - А. «лірика»;
 - В. «епос»;
 - С. «драма»;
 - Д. «роман».
- 10. Дафніс і Хлоя – головні герої:
 - А. ідилії Феокріта;
 - В. роману Лонга;
 - С. роману Геліодора;
 - Д. комедії Менандра.

Понятійно-аналітичний рівень

Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 2.

1. Назвіть давньогрецькі романи, що дійшли до нас. Які теми та які ідеї порушують у них автори? (на прикладі 1–2 романів на вибір).

2. Назвіть і охарактеризуйте групи ідилій Феокріта.

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте її. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 4.

1. Охарактеризуйте розвиток комедії від Арістофана до Менандра. Які зміни відбулися в жанрі?

2. Розкрийте історичну основу та ідейний зміст комедій Менандра (1–2 комедії на вибір).

3. Давньогрецький роман. Особливості жанру. Головні герої, їхня характеристика. (На прикладі 1–2 романів будь-якого автора на вибір).

4. Загальний характер епохи еллінізму. Її культура.

Правильні відповіді:

1. В; 2. В; 3. С; 4. А; 5. В; 6. С; 7. С; 8. D; 9. В; 10. В.

Модульна контрольна робота № 5

**Особливості римської літератури, її періодизація.
Докласичний період. Фольклор. Аппій Клавдій Сліпий.
Комедії Плавта й Теренція**

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

1. Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,3 бала. Максимальна кількість балів – 3.

1. Які комедії належать Теренцію?

А. «Юристка», «Вар», «Квінт»;

В. «Теплі води», «Фінікіянки», «Шукач посади»;

- С. «Андріанка», «Свекруха», «Форміон», «Брати»;
Д. «Скарб», «Менехми», «Хвалькуватий воїн».
2. Хто був першим відомим римським письменником?
А. Гней Невій;
В. Лівій Андронік;
С. Аппій Клавдій Сліпий;
Д. Квінт Енній.
3. Тип Паппа в ателані означає:
А. псевдовченого, дурисвіта;
В. старого в пародійному образі;
С. дурня і хвалька;
Д. дурня та ненажеру.
4. Хто з письменників у своїх творах порушує питання сім'ї, побуту, виховання, пропагує ідеї гуманності, поваги до жінки?
А. Плавт;
В. Теренцій;
С. Лівій Андронік;
Д. Квінт Енній.
5. «Троянський кінь», «Даная», «Андромаха», «Іфігенія» — ці твори належать:
А. Гнею Невію;
В. Лівію Андроніку;
С. Квінту Еннію;
Д. Аппію Клавдію Сліпому.
6. Коли в Римі виникла письмова література?
А. у кінці IV ст. до н. е.;
В. на початку III ст. до н. е.;
С. у середині III ст. до н. е.;
Д. у кінці III ст. до н. е.
7. Герої якого письменника говорять витонченою літературною мовою?
А. Аппія Клавдія Сліпого;

- В. Лівія Андроніка;
- С. Плавта;
- Д. Теренція.
- 8. Епоха Принципату Августа – це:
 - А. 40–30-і рр. I ст. до н. е.;
 - В. 40–14-і рр. I ст. до н. е.;
 - С. 30–20-і рр. I ст. до н. е.;
 - Д. 30–14-і рр. I ст. до н. е.
- 9. Коли розпочинається занепад класичного періоду римської літератури?
 - А. на початку II ст. н. е.;
 - В. у кінці II ст. н. е.;
 - С. на початку I ст. н. е.;
 - Д. у кінці I ст. н. е.
- 10. Коли народився Плавт?
 - А. у кінці IV ст. до н. е.;
 - В. на початку III ст. до н. е.;
 - С. у середині III ст. до н. е.;
 - Д. у кінці III ст. до н. е.
- 11. (корегуюче). Гней Невій особливо був популярним у жанрі:
 - А. роману;
 - В. комедії;
 - С. трагедії;
 - Д. поезії.

Понятійно-аналітичний рівень

1. Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 2.

1. Назвіть чотири типи героїв ателлани й розкрийте їх значення.
2. Що слід розуміти під універсалізмом епохи еллінізму?

2. Продовжіть висловлювання. Назвіть не менше 10 пунктів, за кожную правильну відповідь – 0,1 бала. Максимум – 1 бал.

У літературі архаїчної пори докласичного періоду були такі жанри:.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. Продовжіть висловлювання. За кожную правильну відповідь ви отримаєте 0,1 бала. Максимум – 1 бал.

1. Фесценіни – це...
2. Сатури – це...
3. Ателлана – це...
4. Теренцій свої п'єси адресував... (кому?)
5. Перші римські поети – це... (назвати імена).
6. Зріла пора докласичного періоду – це... (указати проміжок часу).
7. Плавт переважно орієнтувався на... (для кого драматург писав свої п'єси?)
8. Докласичний період римської літератури характеризується...
9. Класичний період римської літератури характеризується...
10. Післякласичний період римської літератури характеризується...

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте її. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 3.

1. Розкрийте питання періодизації римської літератури.
2. Охарактеризуйте перші кроки римської поезії під впливом грецької.
3. Охарактеризуйте стиль і мову комедій Плавта. (На вибір 1–2 комедії: «Два Менехми» або «Скарб»).

Правильні відповіді:

1. 1. С; 2. С; 3. В; 4. В; 5. А; 6. С; 7. D; 8. В; 9. С; 10. С; 11. В.
2. У літературі архаїчної пори докласичного періоду були такі жанри: 1) трудова пісня; 2) заговори; 3) побутові пісні; 4) релігійні гімни; 5) фесценіни; 6) сатури; 7) ателлана; 8) книги головних жерців; 9) юридичні пам'ятки; 10) державні договори.
3. 1. Фесценіни – це пісні жартівливого, пародійного змісту.
2. Сатури – це імпровізовані сценки.
3. Ателлана – це фарс пародійного й сатиричного змісту, у якому представлено чотири типи героїв: Макк, Букк, Папп і Доссен.
4. Теренцій свої п'єси адресував освіченим аристократам, оскільки був тісно пов'язаний з просвітницьким гуртком свого часу.
5. Перші римські поети – це Лівій Андронік, Гней Невій, Квінт Енній.
6. Зріла пора докласичного періоду – це середина III століття – перша половина III століття до н. е.
7. Плавт переважно орієнтувався на плебейські маси й порушував у своїх комедіях актуальні проблеми плебсу, розмовляючи зі своїм глядачем мовою, близькою до нього.

8. Докласичний період римської літератури характеризується, спочатку як і в Греції, усною народною творчістю, а також початком писемності.

9. Класичний період римської літератури характеризується часом кризи й кінцем республіки (з 80-х рр. до 30-го року I ст. до н. е.) і епохою Принципату Августа (до 14-го року I ст. н. е.).

10. Післякласичний період римської літератури характеризується деградацією літератури аж до падіння Західної Римської імперії у 476 р. н. е. Тут слід розрізняти літературу розквіту імперії (I ст. н. е.) і літературу кризи, падіння імперії (II–V ст. н. е.).

Модульна контрольна робота № 6

Кінець докласичного й початок класичного періоду.

Час кризи й падіння республіки. Луцілій.

Ораторське мистецтво (Ціцерон). Лукрецій. Катулл

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

1. Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,4 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Коли римська народна ателлана зазнала літературної обробки і стала театральним жанром?

- A. у III ст. до н. е.;
- B. на початку II ст. до н. е.;
- C. у середині II ст. до н. е.;
- D. у кінці II ст. до н. е.

2. Заслуга у справі літературної обробки сатури належить:

- A. Ціцерону;
- B. Луцілію;
- C. Лукрецію;
- D. Катуллу.

3. Мова сатур:

- A. літературна;
- B. публіцистична;
- C. сатирична;
- D. народна.

4. Які твори написав Ціцерон?

A. «Записки про Галльську війну», «Записки про громадянську війну»;

- B. «Про державу», «Про обов'язки»;
- C. «Листи з Понта», «Моральні листи до Луцілія»;
- D. «Про оратора», «Брут».

5. Коли жив Ціцерон?

- A. з 106 по 43 р. до н. е.;
- B. з 101 по 42 р. до н. е.;
- C. з 100 по 40 р. до н. е.;
- D. з 83 по 30 р. до н. е.

6. Тіт Лукрецій Кар жив:

- A. у кінці II ст. до н. е.;
- B. на початку I ст. до н. е.;
- C. у першій половині I ст. до н. е.;
- D. у кінці I ст. до н. е.

7. Де народився Гай Валерій Катулл?

- A. у Римі;
- B. у Вероні;
- C. у Карфагені;
- D. в Умберії.

8. «Коса Береніки», «Весілля Пелея і Фетіди» – це епілії:

- A. Катулла;
- B. Луцілія;
- C. Лукреція;
- D. Ціцерона.

9. «Теплі води» – ця тогата належить:

- A. Афранію;
- B. Луцілію;
- C. Тітінію;
- D. Атті.

10. Луцілій називає свої твори «Sermones». Це означає:

- A. «пісні»;
- B. «вірші»;
- C. «розмови»;
- D. «картинки».

Понятійно-аналітичний рівень

1. Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 3.

- 1. Хто є головними героями в тогатах? Які теми порушуються в цих п'єсах? Чи набули вони політичного значення?
- 2. Яка тематика ліричних віршів Катулла?
- 3. Охарактеризуйте жанр ателлани. Якої долі вона зазнала за часів імперії?

2. Продовжіть висловлювання. За кожну правильну відповідь ви отримаєте 0,1 бала. Максимум – 1 бал.

- 1. Аттичний стиль красномовства характеризується...
- 2. Представники аттичного стилю красномовства – це...
- 3. Претекста – це...
- 4. Тогата – це...
- 5. Паллїум – це...
- 6. Ателлана – це...
- 7. Епілії – це...
- 8. Неотеріки – це...
- 9. Тематика епіграм Катулла...
- 10. Стиль і мова промов Ціцерона.

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте її. За повну відповідь ви отримаєте 2 бали. Максимальна кількість балів – 2.

1. Розкрийте основний зміст та ідейне значення першої, третьої і п'ятої книг поеми Лукреція «Про природу речей».

Правильні відповіді:

1. 1. D; 2. B; 3. C; 4. D; 5. A; 6. C; 7. B; 8. A; 9. D; 10. C.

1. Аттичний стиль красномовства характеризується сухістю, стриманістю й небагатослівністю.

2. Представники аттичного стилю красномовства – це Гай Юлій Цезар, Ліціній Кальв, Марк Юній Брут, Ціцерон і Квінтіліан.

3. Претекста – це трагедія з римським історичним сюжетом.

4. Тогата – це комедія з римським сюжетом.

5. Палліум – це «плащ» грецькою.

6. Ателлана – це римська комедія.

7. Епілії – це малий епос.

8. Неотеріки – це поети «нового» літературного напрямку, що уникали політичної боротьби, знаходили розраду в мистецтві, відірваному від життя.

9. Тематика епіграм Катулла – критика Юлія Цезаря та його прибічників.

10. Стиль і мова промов Ціцерона – патетика змінюється простою мовою, серйозність – жартом, насмішкою.

Модульна контрольна робота № 7

Загальний огляд класичної літератури періоду

Принципату. Вергілій «Буколіки», «Енеїда».

Горацій. Еподи. Оди. Історіографія I століття до н. е.

Творчість Овідія. «Метаморфози»

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,4 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Роки життя Вергілія:

A. 70–23 р. до н. е.;

B. 70–19 р. до н. е.;

C. 68–13 р. до н. е.;

D. 63–18 р. до н. е.

2. Збірка «Епод» Горація складається з:

A. 135 віршів;

B. 27 віршів;

C. 17 віршів;

D. 13 віршів.

3. Анхіс – це двоюрідний брат троянського царя, якого звали:

A. Пріамом;

B. Гектором;

C. Ахіллом;

D. Пелеєм.

4. До офіційного напрямку літератури періоду Принципату належали:

A. Горацій, Луцілій;

B. Овідій, Тібулл, Проперцій;

C. Г. Цільний, Вергілій, В. Руф;

D. Катулл, Лукрецій.

5. Історіографію I століття до н. е. представляють:

A. Лукрецій, Горацій;

B. Гай Юлій Цезар;

C. Ціцерон, Овідій;

D. Тібулл, Проперцій.

6. Перша пісня «Енеїди» Вергілія присвячена:

А. розповідям Енея про те, як він потрапив до Фракії, на острови Делос і Крит;

В. розповідям Енея на бенкеті в Дідони про загибель Трої;

С. переслідуванню Енея Юноною і морській бурі, у результаті якої Еней зі своїми супутниками прибув до Карфагена;

Д. прибуттю Енея до Італії.

7. Оди, сатири, еподи – це жанри, у яких переважно працював:

А. Ціцерон;

В. Горацій;

С. Катулл;

Д. Гай Юлій Цезар Калігула.

8. Перша книга «Метаморфоз» Овідія присвячена:

А. первісному й найдавнішому перетворенню: переходу від хаотичного стану до гармонійно створеного космосу;

В. фіванській міфології, у якій є вставні епізоди, серед яких є міфи про Нарциса;

С. пригодам аргонавтів;

Д. міфам часів Геркулеса.

9. Назвіть повне ім'я Горація:

А. Публій Марон;

В. Квінт Флакк;

С. Гай Валерій;

Д. Тит Кар.

10. На скільки періодів можна умовно поділити творчість Овідія?

А. на два;

В. на три;

С. на чотири;

Д. на п'ять.

11. (корегуюче). Шоста пісня «Енеїди» розповідає про:

А. прибуття Енея в Італію та його зустріч з пророчицею Сивілою в храмі Аполлона в Кумах;

В. прибуття Енея до Сіцилії, де організовуються ігри на честь Анхіса;

С. переслідування Енея Юноною й морську бурю, у результаті якої Еней зі своїми супутниками прибув до Карфагена;

Д. прибуття Енея до Фракії, на острови Делос і Крит.

Понятійно-аналітичний рівень

Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 0,5 бала. Максимальна кількість балів – 2.

1. Яким подіям присвячені перші шість пісень поеми Вергілія «Енеїда»?

2. Яка тематика першої збірки віршів Горация?

3. Як Вергілій у поемі «Енеїда» зображує взаємовідносини людей і богів? Порівняйте, як це питання розкриває Гомер у поемах «Іліада» й «Одіссея».

4. Що таке елегія? Жанр елегії в античній і сучасній літературі.

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте її. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 2 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Історична основа «Метаморфоз». Чому з великої кількості античних міфів Овідій обирає саме міфи з перетворенням? Перекажіть сюжет твору.

2. Художній стиль «Енеїди». Психологізм у зображенні героїв.

Правильні відповіді:

1. В; 2. С; 3. А; 4. С; 5. В; 6. С; 7. В; 8. А; 9. В; 10. В; 11. А.

Модульна контрольна робота № 8
Післякласична література. Рання Римська імперія.
Сенека. Петроній. Федр. Пізня Римська імперія.
Римський роман. Апулей. Значення античної літератури

Ознайомчо-орієнтаційний рівень

Обведіть літеру правильної відповіді. За кожну правильну відповідь ви отримаєте по 0,4 бала. Максимальна кількість балів – 4.

1. Коли «Принципат» Августа перетворюється на Римську імперію?

- A. на початку I ст. до н. е.;
- B. у середині I ст. до н. е.;
- C. у кінці I ст. до н. е.;
- D. у I ст. н. е.

2. До якого етапу розвитку римської літератури належить творчість Сенеки?

- A. до італійського;
- B. до докласичного;
- C. до класичного;
- D. до післякласичного.

3. Жанр байки в літературі Давнього Риму пов'язаний з іменем:

- A. Лукреція;
- B. Марціала;
- C. Ювенала;
- D. Федра.

4. Кому належать рядки: *«Вони – раби. Ні – люди! Вони – раби. Ні – товариші! Вони – раби. Ні – скромні друзі!»*?

- A. Марціалу;
- B. Ювеналу;
- C. Таціту;
- D. Сенеці.

5. Хто був автором «Сатирикону»?
- A. Сенека;
 - B. Апулей;
 - C. Петроній;
 - D. Меценат.
6. Коли починає відчуватися занепад римської літератури?
- A. у другій половині II ст.;
 - B. у кінці II ст.;
 - C. на початку III ст.;
 - D. у середині III ст.
7. Кому належить твір «Аттичні ночі»?
- A. Сенеці;
 - B. Апулею;
 - C. Авлу Геллію;
 - D. Петронію.
8. Головним героєм роману «Метаморфози, або Золотий осел» є:
- A. розбійник Люцій, що вкрав віслюка, який умів розмовляти;
 - B. розумний віслюк на ім'я Люцій;
 - C. юнак Люцій, що несподівано перетворився на віслюка;
 - D. віслюк Люцій, що зненацька перетворився на юнака.
9. Як називається трактат Апулея, який він присвятив римським і східним богам, а також демонам, що є посередниками між богами і людьми?
- A. «Про Платона і його вчення»;
 - B. «Флориди»;
 - C. «Про бога Сократа».
 - D. «Апологія».
10. Який твір розпочинається такими словами: «До оповіді беруся, аби сплести на мілетський манер різні байки»?
- A. «Жаби, що просять собі царя»;

- В. «Сатирикон»;
- С. «Метаморфози, або Золотий осел»;
- Д. «Моральні листи до Луцілія».

Понятійно-аналітичний рівень

Дайте відповідь на питання. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 4.

1. Що властиве «новому» риторико-декламаційному стилю? Які принципи проповідує Сенека у своїх філософських творах, зокрема в «Моральних листах до Луцілія»?
2. Що вам відомо про творчість Таціта?
3. У чому особливості жанру байки? Назвіть відомого римського байкаря, охарактеризуйте його творчість.
4. Роман Апулея «Метаморфози» має ще одну назву – «Золотий осел». Чому й коли вона виникла?

Продуктивно-синтетичний рівень

Дайте відповідь на питання та обґрунтуйте їх. За кожну повну відповідь ви отримаєте по 1 балу. Максимальна кількість балів – 2.

1. Визначте жанрову категорію роману «Сатирикон».
2. Основні тема та ідея роману Апулея «Метаморфози, або Золотий осел».

Правильні відповіді:

1. D; 2. D; 3. D; 4. D; 5. C; 6. B; 7. C; 8. C; 9. A; 10. C.
-

СПИСОК ОБОВ'ЯЗКОВИХ ДЛЯ ЧИТАННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ З КУРСУ

1. Епос.

- *Героїчний. Гомер* «Іліада», «Одіссея».
- *Дидактичний. Гесіод* «Робота і дні».

2. Класична лірика.

• *Тиртей*. Елегії «Добре вмирати тому», «Воїни непере-
можного в битві Геракла».

- *Солон*. «Саламін», «Елегія до афінських громадян».
- *Архілох*. «Серце, серце», «В думках не Гігес», «Усі шляхи».
- *Алкей* «До Сапфо», «Відповідь Сапфо», «Біль гіркий».
- *Сапфо* «Барвношатна владарко, Афродіто», «Діви Не-
реїди», «До богів подібний», «Прагну тільки померти я».

• *Анакреонт* «Сивина вкриває скроні», «У коней».

• *Піндар* «Перша піфійська ода до Гієрона».

3. Драма. Трагедія.

• *Есхіл* «Прометей закутий», «Орестея».

• *Софокл* «Цар Едіп».

• *Еврипід* «Медея».

4. Драма. Комедія.

• *Арістофан* «Хмари», «Жаби», «Багатство».

• *Менандр* «Відрізана коса», «Саміянка», «Герой», «Дис-
колос».

5. Грецький роман.

- Лонг «Дафніс і Хлоя».
- Татій «Левкіппа та Клітофонт».
- Геліодор «Ефіопіка».

6. Байка. Езоп. «Ворон і лисиця», «Мурашки і Цикада», «Лисиця і Терен», «Хлібороб і його діти», «Хлібороб і Змія», «Подорожні і Ведмідь», «Собака зі шматком м'яса», «Вовк і ягня», «Лисиця і Виноград», «Гуси і Журавлі», «Мурашка і Жук».

7. Філософія.

- Арістотель «Поетика».
- Платон «Держава».

8. Римський театр.

- Плавт «Хвастливий воїн», «Скарб», «Два Менехми».
- Теренцій «Свекруха», «Брати», «Дівчина з Андроса», «Форміон».

9. Післякласична римська література.

- Сенека «Моральні листи до Луцілія», «Октавія», «Медея».

10. Епос. Вергілій «Енеїда».

11. Байка. Федр «Байки».

12. Римський роман.

- Петроній «Сатирикон».
- Апулей «Метаморфози, або Золотий Осел».

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ З КУРСУ

1. Антична література та її місце у світовому літературно-му процесі.
2. Міфологія та її роль в античній літературі.
3. Загальна характеристика давньогрецької літератури.
4. Епос як рід літератури. Гомерівський епос («Іліада», «Одіссея»).
5. Дидактичний епос. Гесіод.
6. Післягомерівський епос.
7. Класична лірика. Загальна характеристика.
8. Основні жанри класичної лірики (Архілох, Алкей, Сапфо, Тіртеї, Анакреонт, Солон, Піндар).
9. Драма як рід літератури. Давньогрецька драма (походження, види, структура).
10. Давньогрецький театр.
11. Творчість Есхіла.
12. Розквіт грецької трагедії. Софокл.
13. Творчість Евріпіда.
14. Літературна проза античного періоду.
15. Історіографія (Геродот, Фукидід, Ксенофонт).
16. Давня аттична комедія.
17. Комедії Арістофана.
18. Ораторське мистецтво аттичного періоду. Лісій, Демосфен, Ісократ.

19. Філософія аттичного періоду. Сократ.
20. Філософські трактати Арістотеля. «Поетика».
21. Філософія Платона.
22. Еллінізм. Загальна характеристика.
23. Новоаттична комедія.
24. Комедії Менандра.
25. Елліністична поезія. Каллімах, Феокріт.
26. Грецька література періоду римського панування.
27. Творчість Плутарха.
28. Друга софістика. Лукіан.
29. Давньогрецький роман.
30. Творчість Лонга. «Дафніс і Хлоя».
31. Римська література (загальна характеристика).
32. Долітературний період (римський фольклор).
33. Рання римська література. Лівій Андронік, Гней Невій.
34. Римський театр. Тогата і ателлана.
35. Римська комедія.
36. Комедії Плавта.
37. Сатира Луцілія.
38. Комедії Теренція.
39. Література періоду розпаду поліса.
40. Творчість поетів-«неотеріків». Гай Валерій Катулл.
41. Творчість Тіта Лукреція Карра.
42. Римська проза республіканського періоду.
43. Ораторське мистецтво Марка Тулія Ціцерона.
44. Римська історіографія республіканського періоду. Гай Юлій Цезар, Гай Салюстій Крісп.
45. Література періоду Принципату Августа.
46. Творчість Вергілія.
47. Основні етапи творчості Квінта Горація Флакка.
48. Римська елегія.
49. Поезія Тібулла, Проперція.

50. Творчість Публія Овідія Назона.
51. Література неронівського часу.
52. «Новий стиль» у літературі. Петроній. Федр. Лукан.
53. Творчість Сенеки.
54. Римський роман (загальна характеристика).
55. Реакція на «новий стиль».
56. Поезія Марціала, Ювенала.
57. Історична проза Таціта.
58. Література пізньої імперії.
59. Історичні твори Светонія.
60. Творчість Апулея. «Метаморфози, або Золотий осел».

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ / ЗАЛІКУ

БІЛЕТ № 1

1. Антична література та її місце у світовому літературно-му процесі.
2. Римська комедія.
3. Аналіз художнього твору. Тіртеї, Солон.

БІЛЕТ № 2

1. Міфологія та її роль в античній літературі.
2. Комедії Плавта.
3. Аналіз художнього твору. Арістотель «Поетика».

БІЛЕТ № 3

1. Загальна характеристика давньогрецької літератури.
2. Творчість поетів-«неотеріків». Гай Валерій Катулл.
3. Аналіз художнього твору. Гомер «Іліада».

БІЛЕТ № 4

1. Епос як рід літератури.
2. Сатира Луцілія.
3. Аналіз художнього твору. Теренцій «Дівчина з Андросу».

БІЛЕТ № 5

1. Дидактичний епос. Гесіод.
2. Римська література (загальна характеристика).
3. Аналіз художнього твору. Вергілій «Буколіки», «Енеїда».

БІЛЕТ № 6

1. Післягомерівський епос.
2. Комедії Теренція.
3. Аналіз художнього твору. Сенека «Октавія».

БІЛЕТ № 7

1. Класична лірика. Загальна характеристика.
2. Долітературний період (римський фольклор).
3. Аналіз художнього твору. Софокл «Цар Едіп».

БІЛЕТ № 8

1. Основні жанри класичної лірики (Архілох, Алкей, Сапфо, Тіртеї, Анакреонт, Солон, Піндар).
2. Римський театр. Тогата і ателлана.
3. Аналіз художнього твору. Софокл «Цар Едіп».

БІЛЕТ № 9

1. Драма як род літератури. Давньогрецька драма (походження, види, структура).
2. Література періоду розпаду поліса.
3. Аналіз художнього твору. Гомер «Одіссея».

БІЛЕТ № 10

1. Давньогрецький театр.
2. Рання римська література. Лівій Андронік, Гней Невій.
3. Аналіз художнього твору. Апулей «Метаморфози, або Золотий осел».

БІЛЕТ № 11

1. Творчість Есхіла.
2. Римська проза республіканського періоду.
3. Аналіз художнього твору. Лонг «Дафніс і Хлоя».

БІЛЕТ № 12

1. Розквіт грецької трагедії. Софокл.
2. Ораторське мистецтво Марка Тулія Ціцерона.
3. Аналіз художнього твору. Тіртеї, Солон.

БІЛЕТ № 13

1. Творчість Еврипіда.
2. Література періоду Принципату Августа.
3. Аналіз художнього твору. Теренцій «Дівчина з Андросу».

БІЛЕТ № 14

1. Літературна проза античного періоду.
2. Творчість. Тіта Лукреція Карра.
3. Аналіз художнього твору. Архілох, Анакреонт, Піндар.

БІЛЕТ № 15

1. Історіографія (Геродот, Фулідід, Ксенофонт).
2. Творчість Вергілія.
3. Аналіз художнього твору. Плавт «Два Менехми».

БІЛЕТ № 16

1. Давня аттична комедія.
2. Римська історіографія республіканського періоду. Гай Юлій Цезар, Гай Салюстій Крісп.
3. Аналіз художнього твору. Сенека «Октавія».

БІЛЕТ № 17

1. Ораторське мистецтво античного періоду. Лісій, Демосфен, Сократ.
2. Література неронівського часу.
3. Аналіз художнього твору. Вергілій «Енеїда».

БІЛЕТ № 18

1. Філософія античного періоду. Сократ.
2. Основні етапи творчості Квінта Горація Флакка.
3. Аналіз художнього твору. Арістотель «Поетика».

БІЛЕТ № 19

1. Комедії Арістофана.
2. Римська елегія.
3. Аналіз художнього твору. Гомер «Іліада».

БІЛЕТ № 20

1. Філософські трактати Арістотеля «Поетика».

2. «Новий стиль» у літературі. Петроній. Федр. Лукан.
3. Аналіз художнього твору. Еврипід «Медея».

БІЛЕТ №21

1. Філософія Платона.
2. Римський роман (загальна характеристика).
3. Аналіз художнього твору. Есхіл «Орестея».

БІЛЕТ № 22

1. Еллінізм. Загальна характеристика.
2. Творчість Сенеки.
3. Аналіз художнього твору. Лонг «Дафніс і Хлоя».

БІЛЕТ № 23

1. Новоаттична комедія.
2. Поезія Тібулл, Проперція.
3. Аналіз художнього твору. Плавт «Два Менехми».

БІЛЕТ № 24

1. Комедії Менандра.
2. Реакція на «новий стиль».
3. Аналіз художнього твору. Апулей «Метаморфози, або Золотий осел».

БІЛЕТ № 25

1. Елліністична поезія. Каллімах, Феокріт.
2. Творчість Публія Овідія Назона.
3. Аналіз художнього твору. Арістотель «Поетика».

БІЛЕТ № 26

1. Грецька література періоду римського панування.
2. Творчість Апулея. «Метаморфози, або Золотий осел».
3. Аналіз художнього твору. Овідій «Метаморфози».

БІЛЕТ № 27

1. Творчість Плутарха.
2. Література пізньої імперії.
3. Аналіз художнього твору. Вергілій «Енеїда».

БІЛЕТ № 28

1. Друга софістика. Лукіан.
2. Історична проза Таціта.
3. Аналіз художнього твору. Есхіл «Орестея».

БІЛЕТ № 29

1. Давньогрецький роман.
2. Історичні твори Светонія.
3. Аналіз художнього твору. Алкей, Сапфо. Вірші.

БІЛЕТ № 30

1. Творчість Лонга «Дафніс і Хлоя».
 2. Поезія Марціала, Ювенала.
 3. Аналіз художнього твору. Еврипід «Медея».
-

ТЕОРЕТИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ МАТЕРІАЛ. СЛОВНИК

Агон (дав.-грец. ἀγών) – словесне змагання між дійовими особами в давньогрецькій комедії, завдяки якому розкривається ідейний зміст твору; змагання (спортивні, поетичні, музичні, театральні) під час релігійних свят у Давній Греції.

Аед (від грец. αἰδός, aoidos – «співець») – поет у Стародавній Греції, який виконував власні твори, акомпануючи собі на лірі або кіфарі.

Александрійська лірика – поетична творчість давньогрецьких поетів елліністичного періоду Каллімаха, Феокріта, Аполлонія Родоського та інших (перша половина III ст. до н. е.), пов'язаних своєю діяльністю з містом Александрія та Александрійською бібліотекою.

Александрія. Найбільшим науковим центром в епоху еллінізму стає єгипетське місто Александрія. У III ст. до н. е. там був заснований «Музей» («Храм муз»), де працювали вчені й поети, нерідко з'єднувалися в одній особі. Там же, в Александрії, було створено бібліотеку, у якій уже в III ст. до н. е. зберігалось близько пів мільйона книг (святкові). Бібліотека згоріла під час захоплення Цезарем Александрії в I ст. до н. е. У певній мірі втрату було заповнено переводом в Александрію бібліотеки Пергамського царства.

Століттям розквіту елліністичної літератури було III ст. до н. е. Значний вплив на цю літературу мали написані в кінці IV ст. до н. е. «Характери» Феофраста, учня Арістотеля. У цьому творі зображувалися типи людей, що визначаються певним поєднанням рис (підлесник, скнара, базіка, п'яниця, безсовісний, забобонний, зазнайка і т. ін.). У руслі «Характерів» розвивалася так звана нова (або «нова аттична») комедія, яку іноді так і називають – «комедія характерів».

Антична література (від латин. «antiquus» – «стародавній», «давній») – література стародавніх греків і римлян, яка розвивалася в басейні Середземного моря (на Балканському та Апеннінському півостровах та на прилеглих островах і узбережжях). Її письмові пам'ятки, створені на діалектах грецької мови й латинською мовою, належать до I тис. до н. е. і початку I тис. н. е. Антична література складається з двох національних літератур: *давніогрецької* і *давніоримської*. Історично грецька література передувала римській.

Архетип (дав.-грец. ἀρχέτυπον – «першообраз») – первісна модель-взірець, універсальна структура, що належить колективному несвідомому.

Ателлана (від латин. «fabula atellana» – фарси з Ателли; від назви міста Ателла в Кампанії) – невелика комічна вистава з імпровізованим сюжетом, у якій були задіяні чотири постійні карикатурні персонажі-маски: Макк (дурень і бабій); Букк (хвалько і ненажера); Папп (скупий простуватий старий); Доссен (хитрий, злий горбань).

Пізніше ателлани відновили римські актори (грали в масках). Ці фарси виконували також як додаток до трагедій. Вони вважаються одним із прототипів комедії дель-арте. У I ст. до н. е. Луцієм Помпонієм було створено літературну ателлану.

Аттична комедія – давніогрецький драматичний жанр, за допомогою якого в гостросатиричній, дотепній формі ви-

сміювалися людські пороки. Назву комедія отримала від Аттики, осереддям якої були Афіни.

Комедія, друга галузь грецької драми, отримала в Афінах офіційне визнання значно пізніше, ніж трагедія. Змагання «комедійних хорів» були встановлені на «Великих Діонісіях» тільки близько 488–486 рр., на Ленеях ще пізніше. Тогочасна літературна критика розрізняла три різновиди аттичної комедії, сприйняті пізнішим європейським літературознавством:

- *давній* (486–404 рр. до н. е., від Великих Діонісій до поразки Афін у Пелопоннеській війні);
- *середній* (404–336 рр. або 323 до н. е., тобто до початку походів Александра Македонського, або до року його смерті);
- *новий*, розквіт якого припадає на останню чверть IV – перші десятиліття III ст. до н. е.

Буколіка (від дав.-грец. βουκολικός – «пастуший», «пасторальний») – жанр античної поезії, у якому мовилося про вільне, безтурботне, щасливе життя на селі.

Започаткований в Елладі (Феокріт, III ст. до н. е.), він досяг розквіту у творчості Мосха (II ст. до н. е.), Вергілія (I ст. до н. е.) та ін., у романі Лонга «Дафніс і Хлоя». Народні пісні сіцилійських пастухів на честь Діоніса стали основою буколік. Цей жанр був відроджений у добу Ренесансу (Т. Тассо та ін.). Відлуння буколических мотивів спостерігаються і в українській поезії XVIII ст., зокрема у творчості Г. Сковороди. У 39 р. до н. е. побачив світ перший значний твір Вергілія «Буколіки» (латин. «Bucolicā»), де поет оспівував красу рідної природи. Він дав новий поштовх буколістичній традиції в літературі: ідеалізованим описам природи, пастухів, пастушок і т. ін. «Батьком» буколіки у світовій літературі вважається давньогрецький поет Феокріт із Сіракуз на Сіцилії (III ст. до н. е.), а Вергілій уперше ввів буколіку до літератури римської.

У буколіці виділяють два жанри: *еклогу* (букв. «вибірка») та ідилію (букв. «картинка»).

Буколістична поезія (від дав.-грец. βουκόλος – bukolos, «пастух») – один із жанрів александрійської поезії, засновником якого вважають Феокріта. Основна тема – життя пастухів на лоні чарівної природи.

Буколічна ідилія. Феокріт (грец. Θεόκριτος) (кін. IV ст. до н. е. – перша пол. III ст. до н. е.) – давньогрецький поет, один з найвидатніших представників літератури раннього еллінізму, молодший сучасник Каллімаха, уродженець Сіракуз. Заснував жанр ідилії, у якій предметом милування стає простота і природність невимовливого побуту. Ідилії Феокріта започаткували європейську традицію «буколічної» літератури.

Героїчний епос. Розподіл художніх творів за трьома родами літератури: епос, лірика, драма – започаткував у IV ст. до н. е. видатний еллінський учений-енциклопедист Арістотель. До речі, давньогрецькій літературі притаманна саме така послідовність виникнення й розквіту родів літератури (епос – лірика – драма). А починався еллінський епос двома епічними поемами Гомера – «Іліада» і «Одіссея», які визначають як героїчний епос.

Герої архаїчного героїчного епосу вирізняються не лише своєю фізичною силою й бойовою майстерністю, а й «шаманською силою», а їхні епічні вороги часто виступають в образах не людей, а фантастичних потвор.

У класичному героїчному епосі богатирі-вожді (наприклад, Агамемнон, Ахілл, Одісей, Гектор) представляють конкретну історичну народність, а їхні суперники є її конкретними історичними ворогами (як троянці, які конкурували з ахейцями в боротьбі за політичний вплив і контроль над морськими торговими шляхами).

У центрі класичного героїчного епосу зазвичай знаходиться певна важлива для народу історична подія, велика доленосна війна. Античний героїчний епос виникає в ту переломну епоху, коли особистість починає виділятися з первісного колективу, тому часто можна побачити нечувану раніше індивідуалізацію персонажів. Скажімо, кожен з героїв «Іліади» – це особистість, індивідуальність, наділена своїми рисами характеру: Ахілл – мужній і безстрашний, Одисей – ще й хитрий, передбачливий, Агамемнон – чванливий, пихатий. Водночас усі вони об'єднані міцними узами родоплеми́нних стосунків (скажімо, образ Ахілла – це ще й образ усіх мірмідонян, його одноплемінців, які були з ним під Троєю. Це треба завжди пам'ятати, аби не оцінювати вчинки персонажів із сучасної точки зору: «До героїчних характерів класичного епосу не можна застосувати ані їхньої індивідуалістичної інтерпретації як ізольованих від суспільства шукачів пригод і подвигів (що згодом надзвичайно яскраво втілиться в середньовічному лицарському романі і аж до пародійного образу «шукача пригод і подвигів» Дон Кіхота), ані наївне уявлення про них як про дисциплінованих «солдатів», які підпорядковують свою волю надособистим цілям колективу» (Є. Мелетинський).

Насамперед слід зауважити, що обидві поеми Гомера відносять саме до героїчного епосу, хоча власне «героїка» (битви) переважають у «Іліаді», а в «Одіссеї» значно зростає питома вага авантюрного (пригодницького), чарівного й родинно-побутового елементу.

У гомерівському епосі втілена не тільки сувора героїка війни, але й радість творчості, творчої праці й мирного життя, заснованого на повазі до людини, на пробудженні в ній найкращих, гуманних почуттів.

Гіменей (дав.-грец. Ὑμῆν) – різновид хорового мелосу в Стародавній Греції, шлюбні пісні.

Гімн (дав.-грец. ὕμνος; h́mnos – «похвальна пісня») – урочиста пісня, яка вихваляє та прославляє кого-небудь або що-небудь (первісно «божество»).

У нинішньому світському значенні – це урочистий музичний твір на слова символічно-програмного змісту, який вживається здебільшого як символ держави (нарівні з іншими атрибутами: прапором, гербом тощо).

Слово не має ясної етимології. Античність пов'язувала його з дієсловом «ткати» (дав.-грец. ὑφαίνω), розуміючи гімн як «зіткану» пісню. У ті часи проголошення слів метафорично розуміли як ткацький процес, як поєднання слів у мовленнєву «тканину». Але фактів давньогрецької мови недостатньо для пояснення етимології слова гімн. П. Шантрєн зводить його походження до догрецьких або негрецьких витоків, посиляючись на такі слова, як «дифірамб», «елегія», «лин», що є негрецькими за походженням, та вказують на різні види ритмічно вимовлюваних текстів, які надалі переходять у пісню.

Як жанрова форма поезії еволюціонував з культових пісень, завершуваних молитвою до культового божества (Єгипет, Месопотамія, Індія). В Елладі вживався на честь Аполлона («пеан»), Діоніса («дифірамб») або у вигляді *гіпорхеми*.

Гіпорхема (грец. ὑπορχεμα) – різновид хорового мелосу в Стародавній Греції; пісня для хору, що супроводжувалась танцем.

Георгіки (грец. γεωργεῖν – «господарювання на землі») – у широкому сенсі – пісні та поетичні твори про сільське господарство, мають практичне значення. У вузькому сенсі – знаменита дидактична поема Вергілія в чотирьох книгах, у якій мова йде про землеробство, плідівництво, виноградарство, скотарство і бджільництво. Швидше за все опублі-

кована в 29 р. до н. е. Твір спирався на попередні джерела й вплинув на багатьох більш пізніх авторів від античності до наших днів.

Гнома (гномічна поезія) (грец. «gnomos» – «думка», «судження», «висновок») – афористичний вислів філософсько-повчального характеру, який має універсальне значення.

Давньогрецька драма. Появі драми в Греції передував тривалий період, протягом якого чільне місце посідали спочатку епос, а потім лірика. Читач знає багатий героїчний епос-поему «Іліада» й «Одіссея», дидактичні (повчальні) епоси-поєми Гесіода (VII ст. до н. е.); твори ліричних поетів VI ст. до н. е. Народження грецької драми й театру пов'язано з обрядовими іграми, що присвячувалися богам-покровителям землеробства: Деметрі, її дочці Корі, Діонісу. Такі обряди іноді перетворювалися на культову драму. Наприклад, у місті Елевсіна під час містерій (таїнств, на яких були присутні лише посвячені) влаштовувалися ігри, під час яких зображувалося одруження Зевса і Деметри, викрадення Корі Плутоном, блукання Деметри в пошуках дочки і повернення Корі на землю. Діоніс (або Вакх) вважався богом творчих сил природи; пізніше він став богом виноробства, а потім богом поезії і театру. Символами Діоніса служили рослини, особливо виноградна лоза. Його часто зображували у вигляді бика або цапа. На святах, присвячених Діонісу, розспівували святкові, веселі карнавальні пісні. Гучні веселощі влаштовували переряджені, що складали свиту Діоніса. Учасники святкового параду мазали лице винною гущавиною, надівали маски й козлині шкіри. З обрядових ігор і пісень на честь Діоніса виросли три жанри давньогрецької драми: *трагедія*, *комедія* й *сатирівська комедія* (названа так на честь хору, що складався із сатирів). Трагедія відбивала важливу частину діонісійського культу. Сатирівська драма вважалася середнім жанром. Веселий

ігровий характер і щасливий кінець визначили її місце на святах на честь Діоніса: сатирівську драму ставили як висновок до представленої трагедії.

Трагедія, за свідченнями Арістотеля, брала початок від заспіву дифірамба, а комедія – від заспіву пісень, у яких прославлялися плодоносні сили природи. До діалогу, який вели ці заспівувачі з хором, приєднались елементи акторської гри, і міф ніби оживав перед учасниками свята.

Багато чого про походження грецької драми можуть сказати самі слова «трагедія» і «комедія». Слово «трагедія» походить від двох грецьких слів: «трагос» – «цап» і «оде» – «пісня», тобто «пісня цапів». Ця назва знову веде до сатирів-супутників Діоніса, козлоногих істот, що славили подвиги й страждання бога. Грецька трагедія, як правило, брала сюжети з міфології, яка добре була відома кожному греку. Інтерес глядачів зосереджувався не на фабулі, а на трактуванні міфу автором. Використовуючи міфологічну оболонку, драматург зображував у трагедії сучасне йому суспільно-політичне життя, висловлював свої етичні, філософські, релігійні погляди. Тому роль трагічних уявлень у суспільно-політичному етнічному вихованні громадян була значною. Уже в другій половині VI ст. до н. е. трагедія досягла значного розвитку. Антична історія передає, що першим афінським трагічним поетом був Феспід (VI ст. до н. е.). Перша постановка його трагедії (назва її невідома) відбулася навесні 534 р. до н. е. на святі Великих Діонісій. Цей рік прийнято вважати роком народження світового театру. Феспіду приписують удосконалення масок і театральних костюмів. Але головним нововведенням Феспіда було виділення з хору одного виконавця, актора. Цей актор, або, як його називали в Греції, *gínokrit* («відповідач»), міг звертатися до хору з питаннями, відповідати на питання хору,

зображувати по ходу дії різноманітних персонажів, покидати сценічну площадку й повертатися на неї.

Так, рання грецька трагедія була своєрідним діалогом між актором і хором і за формою нагадувала скоріше *кантату* (латин. «співаю» – великий вокально-інструментальний твір, зазвичай для солістів, хору та оркестру). При цьому, хоча кількісно партія актора в початковій драмі була невелика й головну роль грав хор, саме актор із самої своєї появи став носієм діючого, енергійного начала.

Свого найвищого розквіту давньогрецьке театральне мистецтво досягло у творчості трьох великих трагіків V ст. до н. е. – Есхіла, Софокла, Еврипіда – і комедіографа Арістофана, діяльність якого охоплює й початок IV ст. до н. е. Одночасно з ними писали й інші драматурги, але менш відомі.

Давньогрецька комедія (грец. Αρχαία Ελληνική κωμωδία) – давньогрецький драматичний жанр, за допомогою якого в гостро-сатиричній, дотепній формі висміювалися людські вади.

Саме слово «комедія» походить від двох коренів: «kommos» – «переряджені натовпи людей нападпитуку» і «ode» – «пісня». Іноді слово «комедія» ще й тлумачать як «сільська пісня».

Давня комедія остаточно сформувалася як жанр в Аттиці, зокрема в Стародавніх Афінах, у 480-х рр. до н. е. Зачинателем жанру комедії в Афінах та Аттиці загалом був мегарієць Сусаріон.

Точні дані про її походження відсутні, тому ця проблема, як і походження трагедії, є досить складною. Хоч яким парадоксальним це може видатися на перший погляд, але таких два діаметрально протилежних явища, як, з одного боку, трагедія (театральна вистава вкрай похмурої тональності) і, з другого боку, комедія (весела, смішна театральна вистава) дослідники пов'язують з єдиним джерелом – Діонісійськими святами. Релігієзнавці цей гаданий парадокс можуть

легко пояснити. Відповідь на питання знаходиться в самому характері Діонісій (свята бога, який зникає й повертається). За віруваннями еллінів, коли Діоніс покидав Елладу, наставала зима, земля не плодоносила, починався голод. Отже, закодованим сенсом першої частини Діонісій було відтворення печалі еллінів з приводу відсутності Діоніса. Цьому настрою відповідає настрій трагедії. Проте тим більшою була радість еллінів, коли бог родючості нарешті повертався до Еллади (тобто наставала весна і природа оживала). Цю радість необхідно було не просто висловити, а й акцентовано підкреслити – а цьому відповідала тональність веселої вистави – комедії.

Елліни, які так сумували в першій частині свят на честь Діоніса, на другій (веселій) частині цього свята бурхливо раділи, співали, жартували, причащалися вином – дарунком Діоніса, який був ще й богом виноробства. У такому збудженому стані вони дозволяли собі різні жарти, часом і не зовсім пристойні. Саме тут витoki майбутнього ставлення до трагедії як до «високого» жанру, а до комедії як жанру «низького».

Фалічні пісні – ще одне джерело комедії. Вони також виконувалися під час весняних сільських свят родючості, і тональністю нагадували вже згадану пісню Комосу. Їх виконувала процесія селян, які вже добре почастилися Діонісовими дарами, тобто вином. Вони несли кошики з першими сільськогосподарськими плодами, деякі з них тримали в руках великі зображення символів плодючості – фали (дітородні органи), які символізували животворні сили природи, що пробуджувалися навесні.

Ще одне джерело – *гномічні пісні*, або «викривальні куплети», які виконували зазвичай бідні мешканці сіл і полісів уночі, зміненим голосом (аби уникнути помсти) на відстані чутності біля помешкань тих, хто їх чимось образив. Іноді ці

виконавці були талановитими промовцями, а їхні пісні досягали мети – «виховували» людей. Тож, згодом урядовці Еллади почали заохочувати таких самородків до створення комедій, адже драма в Елладі вважалася важливим засобом виховання демосу.

Давньогрецька лірика раннього періоду. До кінця VII ст. до н. е. у Стародавній Греції завершився процес розкладання родового ладу й виникали поліси (міста-держави). Замість міцних невеликих племінних об'єднань, пов'язаних кровно-спорідненими відносинами, з'являються великі племінні союзи, соціально-економічною основою яких стає праця вільних землеробів.

Цей соціокультурний переворот істотним чином змінив напрямок ідеології й культури Стародавньої Греції, зумовив заміну цілісного міфологічного світогляду колективу індивідуальним морально-філософським сприйняттям життя, відкрив можливості для народження лірики.

Лірична поезія в Стародавній Греції стала засобом художнього самовираження розвитку особистості, що вийшла з епосу й назавжди зберегла живий зв'язок з фольклором.

У буквальному сенсі ліричними в Стародавній Греції називали віршовані твори, які виконувалися під акомпанемент струнного музичного інструменту – ліри. Такі твори ділилися на *декламаційні (речитативні)* і *мелічні (пісенні)*.

Давньогрецька проза. Проза V – IV ст. до н. е. – проза стародавніх греків виникла значно пізніше від поетичних жанрів, здавна пов'язаних з народними обрядами та фольклорними джерелами. Пізніше, із загальним розвитком еллінської культури, коли суспільство не могло задовольнитися міфологічним поясненням навколишнього світу, а поетичні твори вже були неспроможні адекватно висвітлити нові проблеми, з'являються прозові жанри. Їх особливістю було те,

що в них мистецтво і наука тісно поєднувались між собою. Прозові жанри органічно входили в широке тоді поняття літератури й самі становили собою високохудожні твори. Подібне поєднання певних культурних явищ (науки і літератури, двох релігій чи суперечливих поглядів) дістало назву синкретизму (від грец. «об'єднання»).

Першою формою еллінської прози стала історична оповідь, з якої виокремилися інші жанри – філософія, красномовство, географія тощо.

Напрямки давньогрецької прози:

- історіографія (Геродот, Фулід, Ксенофонт);
- ораторське мистецтво (Лісій, Ісократ, Демосфен);
- філософія (Платон, Арістотель);
- любовний роман (Лонг, Татій, Геліодор);
- байка (Езоп).

Декламаційна лірика. До декламаційної лірики відносяться *елегії та ямби*. Для елегії характерний особливий розмір – елегійний двовірш – поєднання гекзаметра й пентаметра. Елегії тієї пори – поетичні роздуми на громадські й особисті теми – відзначалися емоційністю й тенденцією до суб'єктивності, але не мали (характерних для цього жанру пізніше) смутку та печалі.

Виникнення ямба пов'язане з культом богині Деметри. В одному з гомерівських гімнів розповідається про те, як Ямба, служниця елевсинського царя, розсмішила скорбну Деметру, у якої Аїд викрав дочку Персефону, завзятими й непристойними жартами, поклавши тим самим початок цього ліричного жанру. Примітно, що елегії та ямби відразу були перетворені в засіб гострої політичної боротьби демократії з родовою аристократією.

Одним з перших поетів-елегіків був Тіртеї, кривоногий, непривабливий зовні вчитель. Іншим великим представни-

ком ранньої давньогрецької лірики був Солон – видатний афінський державний діяч і політичний реформатор. Найбільшим майстром ямбічної поезії був Архілох.

Дидактичний епос. Поряд з героїчним епосом різноманітним епічною творчістю є дидактичний (повчальний) епос, який використовував художню форму для передачі морально-етичних, філософських і наукових уявлень.

Він мав виховну й повчально-пізнавальну мету.

Найвидатнішим представником цього роду поезії в Давній Греції був Гесіод (кінець VIII – початок VII ст. до н. е.) – перший давньогрецький письменник, про життя якого до нас дійшли деякі достовірні відомості.

Антична традиція приписує йому створення численних поем. До нас дійшли його поеми «Теогонія» та «Роботи і дні», які є спробою осмислення світу й життя з позицій вільного працьовитого землероба.

Ця поема зберіглася – до нас дійшли всі вісімсот двадцять вісім рядки. Твір написано у формі настанов та умовлянь, звернених до непутящого брата Перса, гульця й ледаря, але ця форма переростає рамки поради братові і, по суті, перетворюється на своєрідний кодекс морально-етичної поведінки, поєднаний із підручником сільськогосподарських робіт.

Звернення до брата є лише типовим композиційним засобом дидактичної літератури (аналогічні «умовляння» з розповідними моментами відомі ще з літератур Стародавнього Сходу), що дозволяє авторові створити широку панораму сільського життя й висловити власні роздуми та судження щодо світу й людини як такої. Гесіод демонструє при цьому свій доволі суворий світогляд. Життя він уявляє як безперервну боротьбу, як суперництво насамперед між представниками однієї професії: «Гончар дивиться з гнівом на гончара, тесля – на теслю, жебрак заздрить жебракові, співець – співцю».

Навіть відкриваються «Роботи і дні» протиставленням двох Ерід – різних видів суперництва: є люта Еріда, яка породжує війну, чвари, ненависть, і добра Еріда – змагання в праці. Як бачимо, Гесіод відкидає гомерівський ідеал воєнної хоробрості й звиятиги як джерела слави і здобичі. Але і в праці він убачає тяжку необхідність, наслану людям розгніваними богами, які сховали від смертних джерела їжі.

Саме в «Роботах і днях» Гесіод чи не вперше у світовій літературі розпочинає дискусію про те, чи на користь людині культурні та наукові здобутки, чи завжди збігаються розвиток прогресу і розквіт доброчесності, що врешті-решт несуть людству плоди пізнання.

Гесіод пропонує власну версію міфу про Прометея, який, з його точки зору, дуже необачно пильнував інтереси людей: викрадений Прометеєм вогонь у гесіодовому трактуванні приносить людству незчисленні лиха.

У такому ж річищі тлумачиться і всесвітня історія.

У притчі про зміну віків ми бачимо поступове моральне зuboжіння людства. Загальну історію людства Гесіод песимістично поділяє на п'ять століть: золоте, срібне, мідне, століття героїв, залізне. Уже назва цих епох свідчить, що Гесіод обоожнює міфічне минуле, а себе і своїх сучасників відносить саме до «залізного століття», пророкуючи, що в недалекому майбутньому:

*«Правду замінить кулак;
Міста підпадуть руйнуванню;
Не будуть цінити ні того, хто клятву святу
Зберігає, ні справедливих, ні добрих.
Де сила, там буде і право.
...Йде недоля тяжка
Людам в житті залишиться
Й ніхто не позбавить від неї...»*

Поєми Гесіода вийшли з питомих фольклорних джерел, ставши, зі свого боку, арсеналом афористики: «Жодна робота не чинить ганьби, лиш неробство ганебне», «Порядок – найкорисніший, а найгірше – безголов'я», «Доброчесним важко стати, легко бути» тощо.

Антична критика неодноразово порівнювала епічні твори Гомера і Гесіода, відзначаючи неповторну мову першого й виховну місію другого. Історик Геродот стверджував, що Гомер і Гесіод «склали для еллінів родовід богів, наділили імена богів епітетами, поділили між ними гідність і заняття та створили їх образи».

В очах давніх греків прославлення Гесіодом мирної праці доповнювало військову героїку Гомера. Але інколи епічні здобутки Гомера і Гесіода протиставлялися, що знайшло відображення в легенді про «змагання» між обома поетами. Присутні на змаганні елліни віддали перевагу велеречивому Гомеру, а голова змагання цар Панед увінчав Гесіода, наголосивши, що перемога має належати тому, хто закликає до землеробства й миру, а не тому, хто оспівує війни.

Але твори Гесіода не могли змагатися з поемами Гомера ні художньою силою, ні тривалістю свого впливу на літературу, і легендарний цар Панед згодом увійшов у грецьке прислів'я як втілення слабоумства.

VII–VI ст. до н. е. для Греції були добою соціально-політичної боротьби, унаслідок якої:

- формуються античні рабовласницькі суспільства й держава;
- виникають грецькі міста-держави (поліси).

Відбувається заміна цілісного колективного міфологічного світогляду індивідуальним морально-філософським світобаченням. Соціальні зрушення цієї доби знаходять ідеологічну основу в моральній проповіді, релігійних шуканнях, спричинених кризою олімпійської релігії й міфології.

Дифірамб (грец. Διθύραμβος) – хорова пісня на честь бога Діоніса; визнається одним з джерел формування грецької трагедії.

Еккод (грец. «exodos» – «вихід») – заключна частина давньогрецької драми, остання пісня хору.

Елегія (грец. ἐλεγεία – журлива пісня, скарга; хоч етимологічне значення може мати й інші джерела: фрїг. «elegn» – «очеретина», «очеретяна сопілка») – один із жанрів лірики медитативного, меланхолійного, часом журливого змісту.

Елегія визначилася в Стародавній Греції (VII ст. до н. е.) передусім як вірш (двовірш), що складався із гекзаметра та пентаметра, розмежованого на дві рівні частини цезурою (елегійний дистих), виповнювалася як патріотичними та громадськими мотивами (Архілох, Тіртей, Солон та ін.), так і інтимними (Мімнерм), що поєднувалися у творчості деяких давньогрецьких (Феогнід) і римських (Тібулл, Овідій) авторів.

Еллінізм. Термін «еллінізм», запропонований німецьким істориком І. Г. Дройзеном, який видав у 1836–1843 рр. два томи «Історії еллінізму», відображає сутність нового періоду в історії античного суспільства: проникнення грецької культури на Схід і східної до Греції, що вплинуло на подальший розвиток усіх форм грецької ідеології.

Риси еллінізму. Після смерті Александра (323 р. до н. е.) його величезна держава була поділена між його полководцями. Єгипет отримав Птолемеєм, Сирію – Селевк, Македонією та Грецією став правити Антипатр. Так створилися елліністичні монархії наступників Александра (*діадохів* – грец. «наступник»).

Ця епоха була часом найвищого зовнішнього розквіту Греції та інших держав елліністичного світу.

Наступники Александра вважали заступництво мистецтва головним завданням монарха. Вони чекали від архітек-

торів і скульпторів створення грандіозних творів, подібних творам східного мистецтва.

У період еллінізму відбувається інтенсивне містобудування. Храмова архітектура, як колись, на першому плані: в елліністичних містах споруджуються палаци, ринки, будівлі ради, театри з колонадами, приватні будинки зі зручностями. Виникають нові вулиці, гавані. Художніми центрами елліністичного світу стають не Афіни, не Аргос і не Коринф, а Родос, Делос, Александрія, Пергам, Помпея, Мілет. Для мистецтва епохи еллінізму характерна *мегаломанія* (манія величчя – психопатологічний стан людини, що характеризується ілюзорними фантазіями щодо наявності в неї надзвичайної сили, актуальності, усемогутності, а також завищеної самооцінки. Історично даний термін застосовувався для позначення психічного розладу, що проявлявся в самозакоханості).

Відомо, що Александр Македонський замовив для спалення на похоронному багатті свого друга 1000 позолочених дерев'яних колосальних статуй. Сотні колосів були споруджені на острові Родос. Поряд із творіннями Лисиппа, Праксітеля, Скопаса, які продовжували втілювати у своїх статуях фізичний і духовний ідеал людини, до нас дійшли багато творів скульптури невідомих елліністичних майстрів, у яких спостерігається тенденція до натуралізму («Сплячий сатир», «Повішений Марсій» та ін.). Виникає портретна скульптура.

Високої технічної досконалості в період еллінізму досягає мистецтво мозаїки й настінного живопису. Прикладами можуть служити мозаїчне зображення Діоніса на Делосі й більш пізній Помпейський живопис, що представляє сцени з трагедій Евріпіда «Медея», «Іфігенія в Тавриді» та ін.

В архітектурі елліністичної епохи спостерігається порушення суворого стилю, у результаті чого виникає *еклектика* (від грец. «той, що вибирає» – змішання й поєднання

різноманітних, різнорідних і несумісних понять під приводом подолання в них протилежностей і створення різнопланового й неординарного в системі єдиного цілого).

Якщо мистецтво класичної Греції переслідувало в основному культові цілі, то елліністичне мистецтво – декоративні.

У період еллінізму народ був усунутий монархами від участі в державних справах, і це призвело до корінних змін у галузі ідеології, і, зокрема в літературі. Зростання індивідуалізму, ослаблення громадянських почуттів викликали здрібніння проблематики літератури. Розрив між громадянином і суспільством стає все відчутнішою. Людина епохи еллінізму відчула себе самотньою й безпорадною, вона загубилася в розкритому перед нею величезному світі, її було виключено з суспільного життя нових великих державних утворень. Їй залишалася сфера особистого життя, свій замкнутий світ.

Предметом зображення в елліністичній літературі вперше стає окрема людина з його приватним життям, з маленькими сімейними радощами й засмученнями. Політична тематика зводиться до оспівування монарха і його наближених.

Істотні зміни в грецькій ідеології відбилися й на філософських течіях епохи еллінізму. Хоча Академія Платона і Лікей Арістотеля продовжують існувати в Афінах, вони відтісняються кількома новими філософськими системами, що виникли на рубежі IV і III ст. до н. е. Дві з них отримали згодом широке поширення й подальший розвиток в Римі – *епікурейці* і *стоїки*: філософія Епікура, послідовника Демокріта, і вчення засновника стоїчної школи, Зенона з Кітію. Усі ці філософські системи характеризують епоху еллінізму, адже в них відсутній місцевий патріотизм і міститься турбота про щастя індивіда, більш-менш вільного від обов'язків перед державою.

Уже софісти й Еврипід поселили в умах своїх співвітчизників сумніви щодо традиційної релігії. Посіяне ними насіння

скептицизму принесло плоди в епоху еллінізму, коли релігія стає справою особистої совісті. Богиня Тихе, що уособлює сліпий випадок, шанувалася тепер багатьма як єдине божество. Раціоналісти III і II ст. до н. е. чинять спроби витягти з міфології реальний сенс: в особі олімпійців вони бачать історичних діячів (Евгемер). Стоїки тлумачили богів алегорично: Гера уособлювала для них повітря, Гефест, що спирається на посох, – земний вогонь, для підтримки якого потрібне дерево; боротьба Аполлона з Піфоном означала перемогу світла над мороком і т. п. У Грецію проникають східні культу богів: культ фригійської матері богів Кібели, єгипетської богині-матері Ісиди; іноземні культу зливаються з місцевими. Цей релігійний синкретизм був природний в умовах політеїзму і характерний для епохи еллінізму.

Контакт елліністичних держав з країнами Сходу, знайомство з природничими науками Єгипту, Вавилону та інших країн призвели до розквіту наук у III ст. до н. е., як точних (Евклід, Архімед та ін.), так і гуманітарних. У III ст. до н. е. виникає філологія як наука. Філологам епохи еллінізму належить заслуга видання вивірених текстів грецьких письменників і поетів, складання антологій (витягів з творів стародавніх авторів) і зібрань вибраних творів. Особливу увагу приділено вивченню Гомера. Такі вчені, як Зенодот, Арістарх, Арістофан Візантійський та ін., ретельно вивчали гомерівський текст, видавали і коментували його. Вони ж і розділили кожен з гомерівських поем на двадцять чотири книги по числу букв грецького алфавіту.

Відтак, *елліністична література* – це давньогрецька література доби еллінізму (сер. IV ст. до н. е. – IV–V ст. н. е.), пов'язана із завоюваннями Александра Македонського.

Енкомія (давн.-грец. – «вихваляння») – у Давній Греції схвальна пісня у вигляді віршів, що виконувалися на честь богів

чи людей під акомпанемент ліри. Крім віршованої форми, енкомії можуть бути і в прозі – у вигляді риторичних вправ чи панегіриків. У подальшому під енкомією стали розуміти схвальну промову на адресу кого-небудь. Енкомії вплинули на написання біографій.

Епіграма (від грец. «epigramma» – «напис») – жанр сатиричної поезії; первісно – віршований напис на вівтарях, могильних плитах чи на предметі, подарованому божеству; пізніше – жанр сатиричної поезії дотепного, дошкульного змісту з несподіваним, градаційно завершеним фіналом – *пуантом* (вид градації, асоціювання по низхідній від цілості до частини, яка виступає цілістю для ще менших частин, і так далі аж до якоїсь дрібної точки, де буквально чи переносно лежить уся вага твору. За допомогою пуанта митець досягає незвичайності, збудження напруження нашої уяви, виокремлює з-поміж інших головну деталь). Найдавніші епіграми належать до VI ст. до н. е. й пов'язані з гомерівським епосом. Для них характерна лаконічність, суворая велич. Першим відомим автором епіграм був Симонід із Кеосу.

За еллінської доби епіграма вживалася як епічна форма, утілена в елегійний двовірш, пізніше поети вдавалися до ямбічних та інших розмірів, розширювали її тематичні межі.

До епіграм зверталися Платон, Сапфо, Анакреонт та ін. У платонівських епіграмах помітне місце посідають філософські судження. *Елліністична епіграма* – це стислий ліричний вірш, іноді з незвичайною іронічною кінцевою фразою.

За римських часів епіграма набуває чітких сатиричних ознак (Марціал, Ювенал та ін.). Марціал – найвидатніший представник сатиричної епіграми, у якій зображував різні ситуації з життя Риму свого часу. Він уславився тим, що узагальнив літературну та фольклорну традиції, мудрість народного жарту. Його епіграмам притаманна легкість словесної

гри. Епіграма набула популярності в європейській поезії, починаючи від Ренесансу. Не втрачає вона свого значення в новій і новітній літературі.

Епідейктичний стиль красномовства (похвальне красномовство). Епідейктичне, або похвальне, урочисте красномовство поряд із судовим досягло значного розквіту ще в античній риторичі. В епідейктичних промовах хвалять, прославляють, возвеличують особу, факт, подію або, навпаки, гудять, осуджують, ганьблять. Осудливе красномовство мало значно вужчу сферу застосування. Найбільшу славу пожинали саме майстри епідейктичного красномовства (Перікл, Горгій, Ісократ, Демосфен, Ціцерон).

Із занепадом демократичного ладу в Греції занепадає й політичне та судове красномовство, але епідейктичне продовжувало розвиватися ще інтенсивніше. Це був час другої софістики. У похвальних промовах прославляли минуле героїв.

А що ж достойне похвали? Ще Арістотель ґрунтовно описав похвальне красномовство й те, що може бути предметом похвали. Насамперед – це прекрасне. А що таке прекрасне? Це доброчинність, благо. Доброчинність дає можливість набувати благо. Вона містить справедливість, великодушність, розсудливість, мудрість, мужність, щедрість. Мужність важливіша в період війни, а справедливість – у мирний час. Справедливість – це коли кожний володіє тим, що йому належить за законом. Щедрість виявляється в тому, що люди не шкодують для доброї справи грошей. Розсудливість – це інтелектуальна доброчинність і т. ін.

За Арістотелем, прекрасним є все справедливе, а справедливим – усе досконале. Почесне й прекрасне – близькі поняття, їх треба поєднувати й вихваляти. Арістотель вважав, що похвала припускає перебільшення, діянням треба надавати величі й краси.

На думку Ціцерона, джерелом епідейктичних промов є оцінювання осіб, речей, предметів, подій. Уславляти треба достойне в людині: родовитість, красу, силу, вроду, розум, багатство, талант, щедрість, чесність. Особливо люблять люди слухати про добродетелі, які є благодійними для всіх, а не тільки для тих, кого прославляють. Ціцерон описав типи похвал для кожної добродетелі. Терпіння в нещасті, стійкість, гідність – це також предмет для похвал.

Похвальна промова має не тільки переконати, а й захопити. Тому предмет похвал треба звеличити й ошляхетнити. Високе виявляється в інтелекті, благородності почуттів і вчинків. Для того, щоб усе це зазвучало, оратор повинен досконало володіти художніми засобами – тропами. Традиційно прийнято звеличувати Бога, божества, героїв, воїнів, захисників вітчизни, правителів і керівників.

Епікуреїзм. Епікур (341–270 рр. до н. е.), який створив свою філософську систему на основі атомістичної теорії Демокріта, використовував її як засіб боротьби зі страхом смерті. Цей великий філософ епохи еллінізму ставив за мету звільнити людей від того, що заважає щастю, яке розуміється ним як безтурботність, внутрішня незалежність і душевний спокій. Мудрець, що прагне зберегти цей стан душі, повинен відмовитися від вірувань натовпу, честолюбства й гонитви за багатством. Він може в разі необхідності брати участь у державних справах, але краще обходитися без цього й проводити життя в колі друзів.

Епікур вимагав від людини панування над своїми бажаннями; задоволення, якого прагне людина – свобода від страждань – досягається чеснотою, відмовою від забобонів і обмеженням бажань.

Енінікія (дав.-грец. ἐνίκηιον – «переможна пісня») – різновид хорового мелосу в Стародавній Греції; пісня, що уславлювала переможця у спортивному змаганні.

Enicodій (дав.-грец. «epeisodion» – «вступаючий») – діалогічні частини (між хором і акторами) давньогрецької трагедії і комедії.

Enimalama (від грец. «epithalamios» – «вільний») – різновид хорового мелосу; шлюбна пісня юнаків і дівчат, що виконувалась перед входом молодят до опочивальні.

Епод (дав.-грец. «epodos», від «epi» – «безпосереднє слідування за чимось», «додавання до чогось» та «ode» – «пісня» – «приспів» – ліричний твір в античній версифікації, складений із двовіршів однієї метричної системи, у якому довгі віршові рядки чергувалися з короткими.

Еподом називалася також частина хорової партії, розташованої за строфою та антистрофою, наділеної власним ритмом, відмінним від ритму попередніх строф. Епод запроваджений у давньогрецьку поезію Стесіхором (кінець VII – початок VI ст. до н. е.), поширився в урочистій хоровій ліриці, у доробку Піндара, Вакхіліда, Юліана Єгиптянина та ін.

Наприклад, «Еподи» Горація в модернізованому перекладі М. Зерова:

*«Коли ж садами осінь пройде радісна,
Достиглим красна овочем, –
Яка утіха рвати груші щеплені
Або винові китиці (...)».*

Епос (дав.-грец. ἔπος – «слово», «оповідання») – різновид літературного роду (нарівні з лірикою і драмою), що оповідає про події, які нібито відбувалися в минулому (немов здійснювалися насправді й згадуються оповідачем).

Епос охоплює буття в його пластичній об'ємності, просторово-часовій довжині й подійовій насиченості (сюжетність). Виникає у фольклорі (казка, епопея, історико-героїчні пісні, билина). До XVIII ст. епос був головним жанром літератури.

Епос – епічна поема. Джерело її сюжету – народний переказ, образи ідеалізовані й узагальнені, мова відбиває відносно монолітну народну свідомість, форма віршована («Іліада» Гомера, «Енеїда» Вергілія).

У XVIII–XIX ст. головним жанром стає роман. Сюжети запозичаються переважно із сучасності, образи індивідуалізуються, мова відбиває різко диференційовану багатомовну суспільну свідомість, форма прозаїчна.

Стародавні жанри епосу – *повість, оповідання, новела*. Прагнучи до повного відображення життя, епічні твори тяжіють до об'єднання в цикли. На основі цієї ж тенденції складається роман-епопея.

Види епосу: *епопея, поема, роман, великий епос, ліро-епічна проза*.

Історіографія. Традиційно початком історії розвитку історичної науки вважається антична історіографія – сукупність історичних творів грецькою і латинською мовами, що виникли в епоху античності. Верхня межа цієї історіографічної традиції визначається часом дописемної культури, а нижня – настанням епохи середньовіччя.

Риси історичних знань притаманні грецьким письменникам-прозаїкам: Гекатею (Hecataeus) з Мілета (540–478 pp.) і Гелланіку (Hellanikos) з Мітілени (480 – початок IV ст. до н. е.), чії праці збереглися тільки в уривках. При цьому автори не використали слово «історія» ні в назвах своїх робіт, ні в тексті. В аттичній Греції їх називали просто «логографами» (прозаїками). Вони писали у формі хронік і генеалогій (родоводів міфічних героїв). Гекатей у роботах «Генеалогія» і «Землепис» намагається критично розібратися в міфах, описує різні країни й народи. Гелланік є автором кількох «Генеалогій». Він намагається уточнити хронологію й системати-

зувати міфи, крім того, йому належить перший твір з історії Афін – «Аттїда».

«Батьком історії» Ціцерон назве Геродота (484–425 pp.): з його праць починається грецька історіографія, як поезія – з Гомера. Геродот був представником знатного роду, довго жив в Афінах, дружив з Періклом. Близько десяти років подорожував країнами, з якими греки вели торгівлю. Він збирав відомості про природні умови тих місць, які відвідував, про звичаї, спосіб життя та історії різних народів, вів спостереження, особисто записував розповіді очевидців.

Геродот запозичив багато знань і прийоми викладу у свого попередника – Гекатея Мілетського (раціоналістичну аргументацію, універсальну карту світу, етнографічні екскурси), але в центр своїх досліджень він помістив людину, і в цьому його головна заслуга. Геродот був першим універсальним істориком, який не обмежив себе рамками якоїсь однієї держави чи народу. Саме він затвердив зв'язок понять «історія», «дослідження», «впізнавання» з метою складання оповідання про перебіг справ людських. У своїх працях Геродот відводив значну роль року, вважаючи його основним законом історії. Він говорив про переваги й недоліки правителів та їхній вплив на події історії. Головна праця Геродота – «Історія», що дійшла до нас у дев'яти книгах, кожна з яких названа іменем однієї з муз (тому і весь твір іноді називається «Музи»). Книги I–IV представляють собою вступ, у який включені епізоди-новели фольклорного характеру. У книгах V–IX автор дає опис греко-перських воєн. Своєю розповіддю про діяння еллінів і варварів історик, який слідує епічній традиції, прагне зробити слухачам і читачам приємне, але головна його мета полягає в тому, щоб великі діяння не залишилися в безвісності й не були забуті. Коли мова йде про перекази, Геродот наводить усі існуючі версії (наприклад, про скіфів), при цьому

вказуючи, яка з них йому здається кращою. Багато що він відкидає як малоймовірне, неправдоподібне. В основному автор описує події реально; фантастичне в його текстах проявляється рідко. У цілому, у працях Геродота присутня раціоналістична критика. Його авторське кредо: я зобов'язаний передавати «усе, що розповідають», але вірити всьому не зобов'язаний. Інших методів відбору матеріалу та історичної критики Геродот ще не використовує.

Геродот чужий усякої зарозумілості й ворожості по відношенню до варварів. Він безпристрасно й спокійно розповідає про дивні для грека звичаї і в окремих випадках (наприклад, під враженням стародавніх пам'ятників єгипетської культури) навіть визнає перевагу «варварів» над еллінами.

Історичний жанр досягає найвищого розвитку до кінця V ст. до н. е. у Фукідіда (460–396 pp.). Він походив зі знатного фракійського роду й отримав риторичну й філософську освіту. У 424 р. був обраний до колегії десяти стратегів і отримав під своє командування афінські військові сили у Фракії, але після їх поразки спартанцями був засуджений в Афінах за зраду до довічного вигнання. Останню частину свого життя провів у Фракії, присвятивши своє дозвілля написанню історичної праці. На відміну від Геродота, Фукідід у своєму дослідженні не виходить за межі еллінського світу. Його «Історія» присвячена Пелопоннеській війні (431–404 pp.) – недавньої, сучасної йому історії. У першій книзі міститься огляд історії Греції до війни; в інших семи детально описано хід військових дій до 411 р. (далі, очевидно, перешкодила смерть автора). Джерелом для Фукідіда є розповіді очевидців, особисті спостереження, документи, оповіді оракулів. Він ще більше критикує міфи і вважається основоположником прагматичної історіографії: описуючи події, намагається встановити причини, що викликали їх, для чого звертається до спону-

кань людей, їхніх пристрастей, до властивостей людської природи. У підсумку він доходить висновку: оскільки людська природа незмінна, усе може повторюватися, звідси завдання історії – наставляти політичних діячів («*historia est magistra vitae*»).

Заслугою Фукідіда як історика вважається використання ним документальних джерел (текстів договорів, офіційних постанов та інших документів), установлення хронології, а також застосування відкритого ним методу реконструкції минулого шляхом ретроспективних висновків, що спираються на характеристику збережених пережитків.

Якщо в центрі уваги Геродота і Фукідіда виявилися переважно події зовнішньої, військової історії, то систематичне внутрішнє життя вперше було розроблене Арістотелем (384–322 рр.), уродженцем фракійського Стагира. Він навчався в Академії Платона, з 343 р перебував при дворі Філіпа II, був вихователем Александра Македонського. У 335 р відкрив в Афінах власну школу – Лікей. Після смерті Александра Македонського емігрував у Халкіду, де провів останні дні життя. З численних творів Арістотеля збереглися лише «Афінська політія» й узагальнена праця «Політика» (міркування про різні форми державного устрою). Слідом за Платоном, він налічував шість типів держав. Три з них вважав правильними: *монархія, аристократія, політія (тимократія)*. Три інші – хибними: *тиранія (помилкова монархія), олігархія (помилкова аристократія), демократія (помилкова політія)*. Правильними, на його думку, є такі форми держави, метою яких є загальне благо громадян. Арістотель був прихильником помірної демократії, близькою до олігархії. Говорячи про політику, він відзначав, що людина – істота суспільна: природа зводить чоловіка і жінку в сім'ю, сім'ї розширюються в громади, громади – у поліс, тобто в першу державу. Він прагнув зрозуміти

формування характеру історичних діячів під впливом спадковості, середовища й виховання.

Серед численних представників грецької історіографії епохи еллінізму – Полібій (201–128 pp.). Він походив зі знатного роду, був сином стратега архейської союзу й сам зробив блискучу військову та політичну кар’єру. У 167 р. в числі тисячі інших своїх співвітчизників був інтернований у Рим, де пробув 17 років. Військові знання Полібія високо цінувалися в Римі. Він неодноразово виступав як військовий експерт, брав участь у війнах Риму з Ганнібалом і облозі Карфагена. Основою його спадщини є «Загальна історія» (40 книг). Створюючи власний канон написання історичного твору, Полібій висуває принципову вимогу: історія повинна мати загальний характер, охоплювати у своєму викладі події, що одночасно відбуваються як на Заході, так і на Сході. При цьому виклад має бути синхронним. Він уперше висловив ідею кругообігу в історії, адже, спираючись на природні цикли в житті людини і проєктуючи їх на історію держави, передбачав, що за піднесенням Риму коли-небудь неминуче настануть його захід і падіння. Щоб правильно розуміти хід історичних подій, вважає Полібій, необхідно володіти прийомами поглибленого аналізу причинно-наслідкових зв’язків. Ці зв’язки автор визначає як з’єднання причини, привід безпосереднього початку подій, найчастіше військових дій. Ця послідовність ланок причинно-наслідкового ланцюга, на думку Полібія, є незмінною.

Полібій критикує міфологічні джерела, намагається бути максимально реалістичним, але вірить у долю, яка, на його думку, постійно оновлює світ і змінює хід подій. І все ж у ряді випадків Полібій не визнає її вирішальної ролі й шукає причину в діях людей. Він вважає, що допустимо відносити до сфери долі тільки ті явища, причини яких неможливо чи важко розпізнати.

Попередниками римських історичних праць є аннали – щодня виставлялися перед резиденцією понтифіка дошки з іменами чиновників і переліком видатних історичних фактів. Пізніше в анналах з'являється статистика, інформація про війни, повстання рабів. Перші анналісти (їх називають «старшими») – Квінт Фабій Піктор, Луціна Цінціній та ін. (кінець III – середина II ст. до н. е.) – писали грецькою мовою. Передбачається, що між 130 і 114 рр. до н. е. усі записи були зведені Публієм Муцієм Сцеволою в 80 книгах «Великих анналів», які пізніше лягли в основу праці Тіта Лівія. На жаль, роботи «старших» анналістів та їхніх послідовників не збереглися.

Римська історична проза складається в II–I ст. до н. е., але особливого розвитку набуває в період Ранньої імперії в рамках так званої риторичної історії, близької до художньої літератури. Її мета – відтворення зовнішньої картини подій у всій їхньої яскравості й жвавості. До історичної прози пред'являлися високі вимоги. Матеріал розчленовувався ефективними в художньому відношенні методами, вироблялася традиційна техніка викладу, яка включала оформлення введення за встановленими способами, розчленовування оповідання різними географічними і філософськими екскурсами, вставку вигаданих промов і листів, пряму характеристику головних персонажів, звичай посилалися на працю попередника і продовжувати його.

Надзвичайно яскраво «філологічний» підхід до історії виражений у Діонісія Галікарнаського (55–8 рр.), який проводить чудовий літературознавчий аналіз текстів Геродота, Фукідіда та ін. Йому належать перші розробки проблем історичної повісті. Велику увагу Діонісій надавав майстерності, стилю, мові, умінню зображувати почуття й характери людей, бути переконливим. При цьому головне – зробити

історію приємною для читання, що викликало неминуче прагнення прикрасити дійсність. Головне завдання історика, на думку Діонісія, обрати цікаву тему, яка буде гідною та приємною для читача.

Чимало уваги приділено стилістичним характеристикам історичної прози, мови й способу викладу у своїй праці Лукіана з Самосати (120–180 рр.) «Як треба писати історію». Лукіан підкреслює відмінність історії від похвального слова, поезії, філософії, риторики і міфології. Його кредо – істина є сутністю історії і той, хто збирається її писати, повинен служити тільки істині.

Першим великим римським істориком, який спробував створити повну історію Риму, був Тіт Лівій (59 р. до н. е. – 17 р. н. е.) – відомий письменник епохи Августа. Його знаменита праця «Історія Риму від заснування міста» (142 книги; збереглося лише 35) оповідає про історію Риму від Ромула до Цезаря. Більшу частину тексту склали вилучення з книг попередників, різноманітних записів, переказів і легенд про ранню римську історію. Лівій викладав різні судження, не намагаючись примирити їх між собою, щоб поглянути на істину. При цьому він попереджав читача, що не впевнений у правдивості наведених свідчень. У викладі Лівія історія Рима постає не однією з багатьох інших історій, а як єдина й загальна, оскільки Рим утілював у собі весь відомий світ. Завдяки такому підходу твір Лівія послужив у більш пізні часи зразком для національних історій.

Плутарх (46–126 рр.) походив із знатного грецького роду, був жерцем Аполлона в Дельфах, отримав гарну освіту в Афінах, Александрії. Часто бував у Римі. Написав понад 200 творів. Намагався критикувати джерела, зокрема Геродота за розповіді про пороки історичних героїв (трактат «Про підступність Геродота»), вважаючи, що піти від дійсності не

гріх, якщо цього вимагають моральні принципи. Фантастичне в його описах переплітається з реальністю. Плутарх визнаний родоначальником біографічного жанру. Він залишив приблизно 50 біографій і порівняльні життєписи. Закликає говорити про героїв істину, якщо ж її не можна встановити, то потрібно розповідати про героя тільки хороше (звідси, замовчування фактів, якщо вони суперечать образу). Твори, які не порушують прагнення до наслідування, Плутарх вважав марними.

Светоній (між 75–160 рр.) продовжує жанр Плутарха й створює «Життєписи 12 царів» (від Юлія Цезаря до Доміціана). Цей твір є важливою історичною пам'яткою завдяки багатству змісту, об'єктивності та моральної суворості автора (історичний метод Светонія містить елементи критичного аналізу джерел). Светоній наводить масу фактів з громадського і приватного життя імператорів, домішуючи сюди анекдоти й вислови, не піклуючись про прагматичну чи хронологічну послідовність. При цьому він використовує архіви, тому його факти, як правило, є достовірними.

Гай Корнелій Тацит (58–117 рр.), який походив з аристократичної сім'ї, отримав знання в області риторики, виконував посади претора, консула, проконсула римської провінції Азія. Його основні історичні праці – «Історія» (з 14 книг збереглися тільки 1–4 і початок 5-ї) і «аннали» (з 16 книг до нас дійшли 1–6 і 11–16), що розповідають про минуле Римської імперії від смерті Августа (14 р.) до вбивства Доміціана (96 р.). Творам Тацита властивий глибоко песимістичний погляд на події, що відбувалися в державі. Він вважав, що писати історію слід «*sine ira et studio*» – «без гніву і пристрасті». Прагнення до неупередженості зумовлено тим, що Тацит був свідком багатьох подій. Здається, що він відчуває почуття провини за те, що його співгромадяни могли допустити злочини таких

імператорів, як Нерон і Доміціан. На думку Таціта, історику слід чесно описати для настанови нащадків недавнє минуле з його злочинами й ганьбою.

Так, наука до кінця епохи Риму демонструє нові тенденції в розвитку історії: античні автори ставлять проблему співвідношення тексту і реальності, намагаються знайти відмінність між реальністю та вигадкою, але процес подальшого розвитку буде перерваний у середньовіччі.

Катарсис (від дав.-грец. κάθαρσις – «підняття», «очищення», «оздоровлення») – поняття, що вживалося в античній філософії, медицині, естетиці й через свою поліфункціональність набуло чимало тлумачень.

Давньогрецький мислитель Арістотель зв'язав його з трагедією як літературним жанром. Трагедія викликає гнів, страх, співчуття, і цим змушує глядача відчувати духовне переживання, тим самим виховуючи людину й очищуючи її душу.

У сучасній філософії катарсис трактується як особлива, найвища форма трагізму, коли втілення конфлікту та емоція потрясіння, що його супроводжує, не пригнічують своєю безвихіддю, а «очищують» і «просвітлюють» глядача чи читача.

Щодо мети трагедії (і не лише трагедії, а й комедії), традиційно вважається, що, як про це писав Арістотель, вона полягає в очищенні душі, – звичайно ж, у найвищому сенсі слова. Проте вже Полібій вважав метою трагедії цікавість, розвагу й задоволення, Солон дорікав першому трагікові Феспісові за «брехню» й «удавання», Платон ставився до трагічного лицедійства як до несерйозної спокуси, а Главкон у Платона стверджував, що безглуздо зараховувати до мудреців і любомудрів «театралів» – любителів видовищ і любителів слухати (театр, за Арістотелем, – задоволення для слуху), оскільки їх анітрохи не тягне до такого роду бесід, де щось обговорюється, зате немов їх хто підрядив слухати всі хори, вони бігають

на свята на честь Діоніса, не пропускаючи ні міських Діонісій, ні сільських. Невже ж усіх цих і інших, хто прагне впізнати щось подібне або навчитися якогось нікчемного ремесла, ми назвемо філософами?

Що ж до знаменитого Арістотелевого «очищення пристрастей», якого досягає трагедія, воно служить зазвичай опорою для тих, хто приписує глядачеві ослаблені, естетизовані переживання екстазу.

Однак, у сучасній науці, починаючи з Я. Бернайса та його «медичної» теорії (1857 р.), дедалі більшого поширення набуває точка зору, згідно з якою катарсис трактується як релігійна й медична (ледве не гігієнічна) функція. Наприклад, В'яч. Іванов тлумачив катарсис як музикотерапію, яка застосовувалася піфогорейцями в процесі лікування маній. О. Фрейденберг пише, що обряди очищення супроводжували містерії й драматичну обрядність як дублікат; таке очищення називалося «катарсис» або «катармос» і полягало у вбивстві жертовної тварини.

На думку Н. Брагінської, традиційне розуміння терміна «катарсис» виникло внаслідок невдалого перекладу. І далі сенс катарсису дослідниця пояснює в такий спосіб: слово «катарсис» дійсно використовується в «Поетиці», коли йдеться про технічний термін для ритуального очищення (ритуальний катарсис Ореста після вбивства матері). Але катарсис відноситься до героя, а не до глядача.

Ще гуманісти виходили з того, що в «Поетиці» йдеться про катарсис у тому ж сенсі, у якому це слово вживається в кн. VIII «Політики» Арістотеля, на сторінках якої він пише про катартичні мелодії, що використовуються у священних ритуальних піснеспівах. На збудливих і емоційних осіб вони дуже впливають, приносячи їм «свого роду зцілення й очищення

(катарсис)» і «очищення й полегшення, сполучене із задоволенням». Ці катартичні мелодії в театральних виставах Арістотель призначає глядачам найнижчого роду – людям вульгарним, заради яких і доступного їм відпочинку і існує, за Арістотелем, видовищний і музичний бік театральних видовищ. Глядачам іншого роду – вільнонародженим і вихованим, катартичні та ентузіастичні мелодії не потрібні.

Ще прозорішою стає думка в Платона, який пише про катарсис, розглядаючи фізичні вправи, лазні, а головне вживає термін у значенні «очищення думок», тобто «усунення думок», «очищення від думок».

Коммос – частина давньогрецької трагедії, спільний піднесено-скорботний плач хору та акторів.

Комос – хода з музикою, танцями й піснями під час святкування сільських Діонісій. Від ходи комоса з його веселими витівками пішов термін «комедія».

Корифей (грец. κορυφαῖος) – керівник хору в давньогрецькій драмі.

Лірика – рід літератури, який виник у VII ст. до н. е. в Стародавній Греції. Походить від слова «ліра» – «музичний інструмент», під акомпанемент якого виконувалися поетичні твори. У Давній Греції вірші супроводжувалися музикою. Давньогрецькі ліричні жанри визначалися у зв'язку з видом струнного музичного інструменту, яким супроводжувалась пісня. Виділялись два блоки лірики: *декламаційна лірика* і *мелос*. Декламаційна поезія виконувалась речитативом у супроводі флейти й була представлена двома жанрами: *елегією* та *ямбом*. Мелос був третім і найпоширенішим жанром давньогрецької лірики, становив собою, за словами Платона, поєднання слів, гармонії (музики) і ритму (танцю). Мелос був представлений у двох видах: *хоровий мелос* та *сольний (монодійний)*.

Мелос (дав.-грец. Μῆλος) – жанр давньогрецької лірики, поряд з елегією та ямбом. Мелос виконувався у супроводі ліри. Центром мелічної поезії в Давній Греції був острів Лесбос, а її найбільшими представниками – Алкей, Сапфо і Анакреонт, що прославляючи любов і вино, критикували порочність сучасного суспільного життя.

Міф (дав.-грец. μῦθος) – слово про богів і героїв.

Неотеріки – це гурток римських поетів середини I ст. до н. е. До гуртка входили представники молодшої аристократії. Неотеріки відмовились від великих форм епоса і драми й розробляли нові жанри – *епілії*, *епіграму*, *елегію*. Саме неотеріки збагачували свої твори темними натяками, скритими цитатами, запозиченнями в інших авторів. При виборі сюжетів перевагу надавали тим, де можна розгорнути патетику й навіть патологію, любов, пристрасті. Взірцем для них слугувала грецька поезія, головним чином александрійська поезія з гуртка Каллімаха. Вірші неотеріків вирізнялися «вченістю» й довершеністю форми. Значення неотеріків полягає в тому, що вони першими з римлян утвердили підхід до літератури як до мистецтва, знайшли поетичну форму для вираження інтимних переживань і встановили високі критерії в поезії. Кажучи сучасною мовою – це були модерністи в поезії. Поезія неотеріків розрахована на ерудованого читача й часто сентиментальна. Найяскравішими представниками були Гай Ліціній Кальв (Gaius Licinius Calvus Stolo), Гай Гельвій Цінна (Gaius Helvius Cinna), Публій Валерій Катон (Publius Valerius Cato). Найвидатнішим з представників був Катулл. Йому належить низка епіліїв на міфологічні теми. Яскравим явищем, яке підготувало настання «золотої доби» римської літератури, була діяльність в епоху кінця Республіки гуртка молодих поетів-неотеріків (грец. «neoteroi» – «новітні поети»), які сповідували філософію Епікура.

Нова аттична комедія, старогрецька комедія (близько IV–III ст. до н. е.). Унаслідок нових соціальних умов, що різко обмежили сферу політичної діяльності громадянина, нова аттична комедія звернулася виключно до приватного життя людини. В межах сюжету зазнала впливу Еврипіда. У новій аттичній комедії, відомої за творчістю Менандра й фрагментах інших поетів, багато умовного, характери будуються за певними типовими категоріями (скупий батько, закоханий хлопець, пройдисвіт, раб та ін.). Пружиною дії в новій аттичній комедії є кохання; комічний елемент грає підлеглу роль або зовсім зникає. Нова аттична комедія вплинула на римську комедію, а через неї – на європейську драму (В. Шекспір, Ж. Б. Мольєр).

Ораторське мистецтво – це досконале вміння говорити до групи людей у структурований, виважений спосіб із наміром надати інформацію, вплинути, чи розважити слухачів, що в широкому сенсі є розділом мистецтва.

В ораторстві, як і в будь-якій іншій формі комунікації, є п'ять основних елементів, що часто виражені як «хто говорить, що, до кого, у якому оточенні і з яким ефектом».

Мета ораторського мистецтва – виклад оратором його позиції перед опонентом або аудиторією, захист власної точки зору. Цієї мети він досягає, використовуючи підготовлену промову й техніку ораторської майстерності.

Ораторське мистецтво за Античних часів.

Уже з часів Гомера вміння красно говорити високо цінувалося всіма греками, викликало подив і захоплення. А сам Гомер прирівнював красномовство до мистецтва воювати.

У VII–VI ст. до н. е. красномовством захоплювалися в усіх грецьких державах, але воно ще не мало ніяких установлених правил або прийомів. Із зародженням історіографії промови почали поступово входити в історичні твори і става-

ти їх невід'ємною частиною. Теорія ораторського мистецтва спочатку виникла в Сицилії, а потім з особливою інтенсивністю розвивалася в Афінах. З розвитком афінської демократії Народні збори почали вирішувати всі питання зовнішньої і внутрішньої політики. Отже, постала необхідність прилюдно виступати, доводити свою правоту, заперечувати докази опонента, переконувати присутніх. Потрібно було захищати інтереси своїх угруповань чи партій, що вели між собою часом дуже напружену політичну боротьбу. Через це значно серйознішим став підхід промовця до своєї лексики, форми виголошування промови, яка мала бути не лише розумною й логічною, але й красивою. Греки завжди цінували естетику слова. Промови, з якими виступали в Народних зборах, називалися *політичними*.

Великим поштовхом до розвитку красномовства було встановлення ще Соломоном народного суду або суду присяжних, де підсудному доводилося захищати себе самому. Адже ніяких адвокатських установ не існувало, захищати людину не було кому. Спасіння підсудного часто залежало від його власних здібностей виголосити обґрунтовану й майстерно побудовану промову. Проте переважна частина демосу не володіла ораторським хистом. Унаслідок цього швидко з'являється нова професія логографів – людей, які писали промови для інших. Такі промови називали *судовими*.

До якихось святкових днів, пам'ятних дат чи ювілеїв виголошувалися урочисті промови. А на початку V ст. до н. е. виникли промови, що супроводжували поховальні обряди, вони називалися *епітафіями* («надгробними»). Це слово у греків існувало й раніше, але позначало воно напис на могильній плиті.

Зміцнення демократії викликало необхідність у появи промовців – професіоналів і певних шкіл, де б люди могли

вчитися новому мистецтву. Уже з середини V ст. до н. е. з'являються школи софістів, професійних учителів. Вони вчили правильно й логічно говорити, викладали загальні правила красномовства, головні принципи ведення полемік і дискусій. Деякі з цих шкіл почали називати школами риторів, теоретиків ораторського мистецтва. Разом з ними виникає і нова наука – *риторика*. Першими відомими риторамі були Протагор, який викладав у багатьох містах Еллади, Продік, Тісій тощо, але їхні промови дійшли до нас лише у фрагментах.

Перші теоретичні розробки красномовства з'явилися в Сицилії. Вони пов'язані з ім'ям Горгія, відомого ритора V ст. до н. е., якого вважають засновником грецької художньої прози, одним з найкращих теоретиків нового мистецтва, у яке він увів низку стилістичних і художніх прийомів (т. зв. горгієві фігури). Зокрема, Горгій вимагав, щоб промова звучала як поезія в прозі, містила образні метафори, епітети, звороти. Речення повинне мати ритмічний поділ, ефектні вислови, у ньому не може бути збігів голосних чи приголосних між словами. Одним з перших Горгій зрозумів силу ораторського слова, яке може переконувати в правоті навіть не правої справи, бо здатне «обдурювати душу».

Політична промова.

Визначними промовцями були афінські державні діячі Фемістокл та Ефіальт. Але особливо досконалим даром слова володів Перікл, якого через це називали «олімпійцем» – із трибуни він «кидав громи та блискавки», його промови підкоряли могутністю й силою ораторського пафосу, проникливістю й бездоганною формою. Проте вони до нас не дійшли. Ті, що наводилися Фукидідом, лише відбивали зміст і дух, можливо, справді виголошених Періклом промов, але не відтворювали точно їхню лексичну (словесну форму). Те саме мож-

на сказати й про Клеона, також надзвичайно талановитого промовця.

Орхестра (від грец. «orchestra» – «танцюю») – основна частина театральної споруди в Стародавній Греції; круглої форми майданчик, на якому стояв хор і актори.

Палліата, або «комедія плаща» (латин. «fabula palciata», латин. «pallium» – «плащ») – жанр римської комедії, де актори виступали в грецьких плащах (костюмах). Джерелами палліати слугували твори «середньої» й «нової» аттичної комедії. Розквіт цього жанру припадає на кінець III-го і першу половину II ст. до н. е.

Використання «еллінського антуражу» було зумовлене не лише фактом запозичення в греків, а й тим, що соціальна й політична критика торкалася «поганой, розбещеної Еллади», а не «бездоганного, взірцевого Рима». Хоча, на перший погляд, ця комедія виглядає прогрецькою, усе ж вона залишається суто римським культурним явищем, оскільки у специфічній жанровій формі передає соціокультурний контекст, римський ментальний колорит і знайомить читача з реаліями повсякденного життя, у тому числі й правового.

Римські комедіографи щедро запозичували сюжети, прийоми, персонажів у еллінської комедії (переважно нової аттичної). Традиційними типами палліати є спритні раби, скупі старигани-батьки, розпусні й марнотратні сини, жадібні зводники, хвалькуваті воїни, гетери, *parasiti* (похлібці) та ін.

Найвідомішими авторами були Лівій Андронік, Енній, Невій, Плавт, Лициній Імбрекс, Ювенцій, Теренцій та інші. Вони перекладали грецькі драми більш-менш вільно, що залежало від поетичного хисту перекладачів та різних вимог публіки. Щоб зробити свої драми більш цікавими і, щоб привернути увагу публіки, вони додавали від себе грубі жарти

або ж робили з двох грецьких драм одну римську, що називалося *контамінацією*. При цьому вони не стільки звертали увагу на розподіл дій і сувору послідовність у зображенні характерів, скільки на враження, яке мало справити кожне окреме місце драми. У кінці VI ст. публіка стала вимагати майже буквального перекладу грецьких драм, на що погодилися лише опосередковані поети. Більш здатні автори складали *тогати* і *ателлани*.

Паллій, паліум, палій, (латин. «pallium») – у римо-католицькій церкві складова літургійного одягу папи й митрополитів. Вузька стрічка з білої овечої вовни з шістьма хрестами. Три з шести хрестів прикрашені золотими голками з дорогоцінними каменями. На кінцях – обшиті чорним шовком шматочки свинцю. Носиться поверх орната так, щоб один кінець паліума звисав спереду, а інший – ззаду. Аналог у східних церквах – омофор. Первісно – великий вовняний плащ, який носили давньогрецькі й римські філософи та вчителі.

Панегірик (дав.-грец. πανηγυρικός (Λόγος) – «похвальна промова» на урочистих усенародних зборах є похідним від πανήγυρις / πανάγυρις «урочистість, «усенародне свято», що складається з основ παν- «все-» і άγυρις «зібрання», «натовп», пов'язаного з αἱεῖρω «збираю», «скликаю») – поетичний жанр, притаманною ознакою якого є захоплена похвала й уславлення визначної події чи подвигів видатної людини.

У Стародавній Греції і Римі панегірики використовувалися як надгробна промова, що прославляла подвиги померлого. А в Україні в першій половині XVII ст. став поширеним різновидом поезії. Згодом став одним з літературних напрямів, прикладом красномовного мистецтва – використання різних словесних форм для возвеличення окремих осіб і подій.

Парабаса (дав.-грец. παράβασις, «множина») – частина давньогрецької комедії, коли актори полишали сцену, а хор

прямо звертався до глядачів, при цьому частково чи повністю полишаючи на час свою театральну-драматичну роль, і говорив з глядачами на теми, що не стосувалися сюжету.

Парабаса не була безпосередньо пов'язана із тим, що відбувалося на сцені, навпаки, була позасюжетним складником, який надавав театральному твору двоплановості. Парабаса була авторським відступом, ліричним і публіцистичним, що в ньому автор устами корифея і учасників хору, які скидали маски й ставали в одну шеренгу, не лише оцінював те, що відбувалося на сцені, але й викладав свої політичні та літературні погляди, а також кидав гострі докори тим, хто знаходився в залі. Характерним було висміювання, часом невиправдане, конкретних осіб. Так, Арістофан – «батько політичної комедії» – у «Хмарах» глузує з Сократа.

Парабаса використовувалась у Давній Греції в період, так званої «Старої комедії», а в середній і новій аттичній комедії вона зникає внаслідок зміни стилю написання. Так, в останніх комедіях Арістофана парабаси вже немає.

Парод (дав.-грец. Πάροδος – «вихід») – частина давньогрецької трагедії і комедії; перший вступ і перша пісня хору на оркестрі.

Претекста – тога з пурпуровою каймою, одяг римських сенаторів і жерців.

Претекстата (латин. «praetexta») – трагедія з римським сюжетом, персонажі якої були одягнуті в претексту.

Претекстата – різновид національної давньоримської трагедії, яка була заснована на історичних подіях і прославляла життя певного історичного персонажа, частіше за все царя чи полководця, на відміну від римських наслідувань давньогрецьких *трагедій-котурнат* (де актори трагедії, які зображали богів, надягали взуття-котурни) і *палліат* («комедій

плаща»; останні часто були фактично перекладами Есхіла, Софокла чи Евріпіда).

Головною відмінністю від котурнат було те, що в претекстатах ішлося саме про реальні історичні події (іноді навіть не дуже давні), а не міфологічні, як у випадку з грецькими трагедіями.

Назва трагедії походить від давньоримської тоги, яку носили хлопці й магістрати, та яка вважалася національним римським одягом.

Єдина претекстата, що дійшла до нашого часу повністю – «Октавія», зміст якої було взято з життя дружини Нерона, традиційно приписується Сенеці, але насправді, ймовірно, написана пізніше за його життя; вона ж вважається однією з останніх претекстат. У фрагментах збереглися претекстати таких авторів, як Квінт Енній (особливо відома його претекстата «Викрадання сабінянок»), Луцій Акцій, Помпоній Секунд (останньому іноді приписують авторство «Октавії»). Загальне число трагедій-претекстат значно менше трагедій, написаних за грецькими зразками. Претексти писалися і в час Імперії.

Скена (дав.-грец. «skene» – «намет») – частина споруди в давньогрецькому театрі, знаходилась поза оркестрою й виконувала функцію приміщення, де переодягалися актори та зберігався реквізит.

Скептицизм. Менш популярною була в період еллінізму філософія скептиків, яка оголошувала будь-яку істину відносною та всяке пізнання недостовірним. Борючись із забобонами стоїків, скептики в той же час, подібно до них і епікурейців, проповідували «безтурботність» і «свободу від афектів».

Софістика (дав.-грец. «sophistike») – 1) філософська течія в Стародавній Греції в V–IV ст. до н. е.; 2) система суб'єктивістськи застосовуваних законів логіки, вибудована задля

виправдання й збереження тих учень, які з ідеологічних, політичних чи інших міркувань вважаються безумовно істинними й непогрішними; 3) судження, що ґрунтуються на свідомому жонглюванні поняттями й аргументами з метою доведення чи спростування будь-якої думки.

Поява софістики в історії громадської думки пов'язана з глибокими змінами в економічному й культурному житті Стародавньої Греції – розкладом сімейно-родової общини, розвитком рабовласницьких відносин, формуванням нового історичного типу особи, яка вже відчувала в собі потребу й здатність опановувати навколишній світ. В особі своїх перших представників (так званих «старших» софістів Протагора, Георгія, Гіппія, Антифонта) софістика знаменує собою переорієнтацію філософії з вивчення природи на вивчення людини, на розрізнення природного й людського світу, на розробку проблем етики, політики. Згодом цю тенденцію підхоплять і розвиватимуть Сократ, Платон, Арістотель. Згідно з поглядами софістів державні закони, звичаї, елементи політичного устрою, усталені переконання мають відносний характер, змінюються й зазнають перетворень. Змінюється й сама людина. Тому софісти наполягали на ідеї рівності всіх людей, заперечували зверхність і винятковість будь-яких політичних, релігійних чи філософських поглядів, визнавали людину як «громадянина світу», а не лише держави, у якій вона проживає. Софістика надала філософії людино-центричного змісту, а людину розуміла як автономну щодо Космосу, активну й вільну істоту. З іншого боку, софістика підкреслювала природну обмеженість людини.

Софістика абсолютизує відносний момент істини, тому з часом її представники дедалі більше схилиються до релятивізму, до переконання про умовність будь-якого твердження, а Протагора багато дослідників вважають основоположником

скептицизму. Георгій уперше висловив важливу думку про те, що буття можливо помислити, але висловити ці думки з допомогою мови, зберігши при цьому справжній зміст мисленого, неможливо.

Софістика через апорії й парадокси глибоко вловлює суперечливий характер знання і його розвитку. Елементи софістики можуть виявлятися в тих пізнавальних ситуаціях, коли дослідник для обґрунтування своєї концепції змушений удаватися до основних, «вихідних» положень, які неможливо раціонально пояснити в рамках певної теорії. Це поширений дослідницький прийом, але небезпека тут полягає в перетворенні елемента софістики на самодостатній, визначальний чинник побудови теорії. Більш значущими елементи софістики виступають у ситуації, коли автор намагається узгодити священний у релігійному чи догматизований у політологічному чи філософському знанні текст з фактами, що вказують на його обмеженість і суперечливість.

Уже в IX ст. до н. е. розпочався процес занепаду софістики, перетворення її на логічне трюкацтво, засіб для політичного чи правового ошукування. Своєрідний ренесанс софістика пережила в II ст. в царині літератури.

Стародавній Рим – одна з цивілізацій Давнього світу і античності, отримала свою назву від головного міста – Риму, яке зі свого боку назване на честь легендарного засновника – Ромула. Стародавній Рим був цивілізацією, яка виросла з маленької землеробської громади, заснованої на Апеннінському півострові ще в X століття до н. е. Центр Риму сформувався в межах болотистої рівнини, обмеженої Капітолієм, Палатином і Квіріналом. Розміщена вздовж Середземного моря, Римська держава з часом стала однією з найбільших імперій Давнього світу.

За століття свого існування давньоримська цивілізація змінювалася від монархії до олігархічної республіки, а потім – до все в більшій мірі автократичної імперії. Завдяки завоюванням та асиміляції вона згодом почала домінувати над усім Середземномор'ям. Вершини своєї могутності Стародавній Рим досяг у II столітті н. е., коли під його контролем опинилися території від сучасної Шотландії на півночі до Ефіопії на півдні та від Вірменії на сході до Португалії на заході.

У 395 р. Римська імперія розділилася на дві частини – Західну і Східну. Уражена внутрішньою нестабільністю й атакована різними мігруючими народами, Західна частина імперії, що включала Іспанію, Галлію, Британію та Італію, розпалася на незалежні королівства, у V столітті Східна частина імперії, яка управлялась Константинополем і включала Грецію, Анатолію, Сирію та Єгипет, вижила в цій кризі і, незважаючи на втрату Сирії та Єгипту, завойованих арабами, відновилася та проіснувала ще тисячу років, але врешті-решт її залишки були анексовані турецькою Османською імперією. Цю східну, християнську, середньовічну стадію існування Римської імперії історики зазвичай називають *Візантійською імперією*.

Певний вплив на становлення давньоримської цивілізації мала культура етрусків і давніх греків. В етрусків римляни запозичили більшість букв свого алфавіту, деякі прийоми будівництва, ряд обрядів (наприклад, гладіаторські бої). Символ Риму – бронзова статуя вовчиці – виконана етруським майстром. Етруською була й остання з царських династій. Грецький вплив на римську культуру був значним: вивчалася грецька філософія, література, знання грецької мови стає обов'язковим для грамотної людини, копіюються грецькі скульптури. Давньоримську цивілізацію разом із Давньою Грецією, як правило, об'єднують у поняття «класичної античності».

Стародавній Рим зробив значний внесок у розвиток права, військової справи, мистецтва, архітектури, технологій та мови в західноєвропейській цивілізації. Сучасному світові Стародавній Рим подарував римське право, деякі архітектурні форми й рішення (наприклад, хрестово-купольну систему) і безліч інших нововведень (наприклад, колісні водяні млини). Християнство як релігія народилося на території Римської імперії.

Офіційною мовою давньоримської держави була латина, релігія протягом більшої частини існування була політеїстична, неофіційним гербом імперії був золотий орел, після прийняття християнства з'явилися лабаруми і хризма.

Періодизація історії Стародавнього Риму ґрунтується на формах правління, які зі свого боку відображали соціально-політичну ситуацію: від царського правління на початку історії до імперії-доміната наприкінці.

Царський період (754/753 – 510/509 р. до н. е.).

Республіка (510/509 – 30/27 р. до н. е.):

Рання Римська республіка (509–265 рр. до н. е.).

Пізня Римська республіка (264–27 рр. до н. е.).

Імперія (30/27 р. до н. е. – 476 р. н. е.):

Рання Римська імперія. Принципат (27/30 р. до н. е. – 235 р. н. е.).

Криза III ст. (235–284 рр.).

Пізня Римська імперія. Домінат (284–476 рр.).

Заснування Риму та Римське царство.

За легендою, Рим було засновано 21 квітня 753 р. до н. е. братами-двійнятами, нащадками троянського героя Енея. Ромул (латин. Romulus) і Рем (латин. Remus) були онуками латинського царя, Нумітора (латин. Numitor) з Альба-Лонги. Царя скинув з престолу його жорстокий брат Амулій (латин. Amulius), у той час як дочка Нумітора, Рея Сільвія (латин. Rhea

Silvia), народжувала дітей. Рея Сільвія була дівою-весталкою, згвалтованою Марсом, від якого в неї народилися напів-божественні двійнята. Новий цар боявся, що Ромул і Рем відберуть назад трон, тому наказав їх утопити. Вовчиця (або, за деякими переказами, дружина чабана) урятувала й виростила їх, і коли вони стали дорослими, то повернули трон Альба-Лонги Нуміторові. Згодом двійнята заснували своє власне місто, але під час сварки за право стати царем Риму Ромул убив Рема, хоча деякі джерела визначають причину сварки тим, що кожен хотів назвати нове місто своїм ім'ям. Зрештою, Ромул дав місту своє ім'я. Оскільки місту бракувало жінок, за легендою, латиняни запросили на свято плем'я сабінів і викрали їхніх незаміжніх дівчат, започаткувавши інтеграцію латинян і сабінів.

За іншою легендою, записаною грецьким істориком Діонісієм, Еней очолював групу троянців у морській подорожі. Після довгих мандрів бурхливим морем, вони висадилися на береги річки Тибр. Незабаром після висадки чоловіки забажали знову вийти в море, але жінки, які були з ними, не захотіли їхати далі. Одна жінка на ім'я Рома запропонувала іншим жінкам спалити кораблі, аби запобігти відпливтю. Спочатку чоловіки розгнівалися на Рому, але потім зрозуміли, що перебували в ідеальному місці для оселення й назвали нову колонію на честь жінки, яка спалила кораблі.

Рим виріс з поселень навколо броду через Тибр, на перехресті торгових шляхів. За археологічними свідченнями, селище Рим було, можливо, засноване у VIII ст. до н. е., хоча його могли заснувати латиняни ще в X ст. до н. е., на Палатинському пагорбі. Етруски, що спершу оселилися в Етрурії, на півночі, установили політичний контроль над регіоном наприкінці VII ст. до н. е., сформувавши аристократичну й правлячу еліту. Наприкінці VI ст. до н. е. етруски втратили

владу і вплив, і саме з цього моменту латиняни та сабіни відновлюють своє управління, створюючи республіку, з набагато обмеженішою владою правителів.

Римські традиції, як і археологічні докази, указують на комплекс у межах Римського Форуму (латин. *Forum Romanum*) як на осередок влади царя і релігійний центр. Нума Помпілій (латин. *Numa Pompilius*) був другим римським царем, наступником Ромула. Він розпочав у Римі великі будівельні проекти – спорудження царського палацу в Регії та комплексу дів-весталок.

У II ст. до н. е. після військових кампаній римське утворення складалося з дев'яти провінцій: шість на Заході – Сицилія, Сардинія, Корсика, Цизальпійська Галлія, Іспанія, Африка та три на Сході – Іллірія, Македонія, Азія.

За легендами й пізнішими літописами, наприклад, Тіта Лівія, Римська республіка була встановлена приблизно в 509 р. до н. е., коли останнього з семи римських царів, Тарквінія Гордого, було скинуто з престолу, і була сформована система правління, яка базувалася на щорічних виборах магістратів і різних представницьких зборах. Конституція встановила систему стримувань і противаг, а також розподіл влади. Двома найважливішими магістратами були два консули, які разом представляли орган виконавчої влади у формі верховного правління та військового головнокомандування. Консули мали працювати в Сенаті, який спочатку був консультативною радою, що складалася з патриціїв, але згодом набрав сили і влади. Іншими посадовими особами (магістратурою) у республіці були претори, еділи і квестори. Спочатку такі посади могли посідати виключно патриції, але пізніше вони стали відкриті для простих людей, плебеїв. Республіканські виборчі збори включали центуріатські коміції (латин. *comitia centuriata*), які голосували з питань війни і миру та обирали

людей на найважливіші посади, і трибутні коміції (латин. *comitia tributa*), які вибирали посадовців у менш важливі органи управління.

Поступово римляни підкорили інші народи Італійського півострова, включаючи етрусків. Останньою загрозою римській гегемонії в Італії став Тарент (латин. *Tarentum*), головна грецька колонія, яка в 281 р. до н. е. заручилася підтримкою епірського царя Пірра, але і це їх не врятувало. Римляни захищали свої завоювання, засновуючи римські колонії в стратегічних місцях, і тим самим встановлюючи стабільний контроль над регіоном. У другій половині III ст. до н. е. Рим зіткнувся з Карфагеном у першій з трьох Пунічних воєн. Ці війни закінчилися першими для Риму заморськими завоюваннями, Сицилії та Іспанії, і піднесенням Риму як визначної імперської сили. Після того, як римляни перемогли македонців та імперію Селевкідів у II ст. до н. е., вони стали домінуючим народом Середземномор'я.

Домінування в іноземних регіонах призвело до внутрішнього розбрату. Сенатори багатіли за рахунок провінцій, але солдати, які переважно були дрібними фермерами, занадто довго були далеко від дому й не могли утримувати свої землі, а зростаюча маса іноземних рабів і збільшення латифундій скоротили можливості оплачуваної праці. Дохід від воєнної здобичі, комерція в нових провінціях, оподаткування сільського господарства створили нові економічні умови для багатіїв, формуючи новий клас купців, вершників (латин. *equites*). Закон Клавдія (*Lex Claudia*) забороняв членам Сенату займатися комерцією, тому попри те, що вершники теоретично могли увійти до складу Сенату, вони були суворо обмежені в політичній владі. Сенат постійно сварився через дрібниці, неодноразово блокуючи важливі земельні реформи й відмовляючись надати класу вершників більше голосів в уряді.

Жорстокі банди з міських безробітних, які контролювалися конкуруючими сенаторами, залякували електорат насильством. Ситуація досягла критичної точки наприкінці II ст. до н. е., коли брати Гракхи (Gracchus), двоє трибунів, спробували домогтися прийняття земельної реформи, яка б перерозподілила великі патриціанські володіння серед плебеїв. Обидва брати були вбиті, але Сенат прийняв деякі з їхніх реформ, аби заспокоїти зростаючі заворушення серед плебеїв і вершників.

Відмова в наданні римського громадянства союзницьким містам Італії призвела до Союзницької війни 91–88 рр. до н. е. Воєнні реформи Гая Марія (Gaius Marius) спричинили те, що солдати були віддані своїм командирам менше, ніж своєму рідному місту, і сильний генерал міг силою підкорити місто і Сенат. Це призвело до громадянської війни між Марієм і його противником Суллою, досягши апогею під час диктатури Сулли в 81–79 рр. до н. е.

У середині I ст. до н. е. Юлій Цезар, Помпей і Красс уклали секретний пакт – Перший Тріумвірат – задля контролю республіки. Після завоювання Цезарем Галлії, протистояння між Цезарем і Сенатом призвело до громадянської війни з силами Сенату на чолі з Помпеем. Цезар здобув перемогу і зробив себе довічним диктатором. У 44 р. до н. е. Цезаря було вбито сенаторами, які протистояли захопленню Цезарем абсолютної влади й прагнули відновити конституційне управління. Але згодом владу захопив Другий Тріумвірат, що складався з Октавіана – спадкоємця, призначеного Цезарем, Марка Антонія та Лепіда. Однак цей альянс незабаром почав боротьбу за домінування. Лепіда відправили у вигнання, а Октавіан, розбивши Антонія і Клеопатру Єгипетську в битві при Акції в 31 р. до н. е., став незаперечним правителем Риму.

Розбивши своїх ворогів, Октавіан узяв ім'я Август (латин. Augustus) і привласнив собі майже абсолютну владу, зберігши лише тінь республіканської форми правління. Його призначений наступник, Тіберій, прийняв владу без серйозної опозиції, установивши династію Юліїв-Клавдіїв, яка існувала аж до смерті Нерона в 69 р. Римська територіальна експансія продовжувалася, і держава залишалася непохитною, незважаючи на низку імператорів, які вочевидь були розбещені та продажні (наприклад, деякі дослідники вважають, що Калігула був божевільним, а Нерон мав репутацію жорстокої людини, яка більше цікавилася власними інтересами, аніж державними). Династія Юліїв-Клавдіїв змінилася династією Флавіїв. Протягом правління «П'яти гарних імператорів» (96–180 рр.), імперія досягла свого територіального, економічного й культурного апогею. Держава була захищена як від внутрішніх, так і зовнішніх загроз, і протягом Pax Romana («Римський мир») імперія процвітала. Із завоюванням Дакії за правління Траяна, імперія досягла піку своєї територіальної експансії; римські володіння займали площу приблизно 6,5 млн км².

У період між 193 і 235 рр. правила династія Северів, у якій було декілька некомпетентних правителів, зокрема Геліогабал. Зростаючий вплив армії на добробут імперії призвів до довгого періоду занепаду й зовнішніх нападів, відомого як Криза III ст. Ця криза завершилася під час правління компетентнішого Діоклетіана, який у 293 р. розділив імперію на Західну та Східну частини, що керувалися тетрархією – двома імператорами (Августами) і двома молодшими співправителями (цезарями). У 330 р., 11 травня, імператор Костянтин Великий остаточно закріпив статус столиці за Візантієм (латин. Byzantium) і перейменував його на Константинополь. У 395 р. імперія назавжди розділилася на Західну і Східну.

Західна Римська імперія постійно зазнавала нападів варварів, і її послідовний занепад розтягнувся на століття. У IV ст. гунни, які мігрували на захід, змусили візиготів шукати притулку в межах Римської імперії. У 410 р. візиготи під владою Аларіха I взяли змором Рим. Вандали вдерлися в римські провінції – Галлію, Іспанію та Північну Африку, і в 455 р. взяли Рим. Германський вождь Одоакр 4 вересня 476 р. змусив останнього імператора Західної Римської імперії Ромула Августула зректися престолу. Правління Риму на Заході, що продовжувалося 1200 років, скінчилося.

Східна Римська імперія матиме таку саму долю, хоча не настільки сувору. Юстиніану вдалося ненадовго відвоювати Північну Африку та Італію, але через кілька років після його смерті володіння Візантії на Заході скоротилися до південної Італії та Сицилії. На сході, частково через нищівну пандемію – Юстиніанову чуму, Візантії загрожувало піднесення ісламу, чий послідовники швидко захопили території Сирії та Єгипту і незабаром стали безпосередньою загрозою для Константинополя. Проте візантійцям вдалося зупинити ісламську експансію в їхні землі протягом VII ст., а на початку IX ст. повернути частину завойованих земель. У 1000 р. Східна Римська імперія була на своїй вершині: Василь II відвоював Болгарію і Вірменію, розквітли культура й торгівля. Однак через деякий час, у 1071 р., завоювання раптово закінчилися після битви при Манцикерті. Це призвело до неминучого занепаду імперії. Кілька століть внутрішніх чвар і вторгнення турків підготували ґрунт для імператора Алексія I Комніна в 1095 р. дати заклик допомоги Заходу. Останній відповів хрестовими походами, що завершилися облогою Константинополя учасниками Четвертого хрестового походу. Завоювання Константинополя розпочне роздрібнення залишків імперії на держави-

наступниці. Східна Римська імперія припинила своє існування після взяття Константинополя Мехмедом II 29 травня 1453 р.

Стасим (дав.-грец. *στάσιμον* – «нерухомий», «стоячий») – стоячі пісні хору в давньогрецьких трагедіях і комедіях.

Стоїцизм – другий головний напрямок філософії епохи еллінізму, що виник майже одночасно з епікурейством, закликав до «свободи від афектів», до чесноти, що створює «блаженного» мудреця, батьківщиною якого є весь світ. Стоїки, на відміну від епікурейців, вірили в оракулів і ворожіння й були *пантеїстами* (тобто «обожнювали природу»), тому проповідували життя згідно природі. Основою людського існування стоїки оголосили виконання морального обов'язку; усі життєві негаразди не мають значення, у тому числі й смерть.

Засновником стоїчної філософії був Зенон (335–263 рр. до н. е.), що розмовляв зі своїми учнями в *стоа поікіλη* («стоа пойкиле») – афінському портику, що дав назву цій філософській школі.

З проповіддю подолання пристрастей і потреб в елліністичний час продовжували виступати *кініки*, які, як і раніше, відкидали всі соціальні підвалини суспільства: рабство, власність, шлюб, традиційну релігію й вимагали рівності всіх людей незалежно від статі й походження. Вони закликали до відмови від цивілізації, до спрощення; проповідували повернення до природи, природного життя. Найяскравіший представник цієї школи Діоген Синопський (нар. близько 404 р. до н. е.). називав себе *громадянином світу* (космополітом). Діоген нічого не писав; його філософія полягала в його способі життя: він їв найгрубішу їжу, ходив у лахміттях, ночував у портику чи в *піфосі* (величезному глиняній посудині), демонстративно відмовляючись від елементарних зручностей. Помер Діоген у глибокій старості на одній з вулиць Коринфа.

Елліністичні вчені приписують йому безліч дотепних висловлювань, часто уїдливих. Очевидно, цій уїдливості й своєму невибагливому способу життя Діоген зобов'язаний прізвиськом *κυνικός*; («собачий»), яка дала назву всьому філософському напрямку, а Платон називав його «божевільним Сократом».

Togata (латин. «*comoedia togata*» або «*fabula togata*», букв. – «комедія тоги») – національна давньоримська комедія, персонажі якої носили національний римський одяг – тогу. Писалися тоги на національно-римські сюжети.

Хорова лірика. Давньогрецька хорова лірика йшла корінням у ґрунт родового ладу й завжди зберігала живі зв'язки з міфологією, особливо з культом бога Діоніса.

Характерною ознакою хорової лірики було злиття в ній поетичного слова з музикою й ритмічними рухами тіла, а також неодмінна присутність дидактичного елемента. Найпоширенішими жанрами хорової поезії були: дифірамб, епінікія і енкомія, а найбільш значними представниками – Піндар, Вакхмед, Аріон, Івік.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Алкей. Пісенна лірика [Текст] / пер. А. Содомори. – Жовтень. – 1968. – № 1. – С. 80–85.
2. Анакреонт. Поезії [Текст] / пер. Г. Кочура // Антична література : хрестоматія / упоряд. О. Білецький. – К., 1968. – С. 151.
3. Анакреонт. Поезії [Текст] / пер. М. Білика // Питання класичної філології. – 1963. – Вип. 1. – С. 129–130.
4. Антична література : довідник [Текст] / за ред. С. В. Семчинського. – К., 1993. – 291 с.
5. Антична література [Текст] / за ред. А. А. Тахо-Годі ; 3-є вид. – К., 1980. – 372 с.
6. Антична література [Текст] / за ред. Тахо-Годі ; пер. з рос. – К. : Вища школа, 1976. – 328 с.
7. Антична література. Хрестоматія [Текст]. – К., 1968. – 239 с.
8. Античний театр [Текст] / укл. В. І. Пащенко. – К., 2001. – 432 с.
9. **Арський, Ф.** У країні міфів [Текст] / пер. з рос. / Ф. Арський. – К. : Веселка, 1971. – 152 с.
10. **Варнеке, Б. В.** История античного театра [Текст] / Б. В. Варнеке – М.-Л., 1980. – 428 с.

11. **Варнеке, Б. В.** Очерки из истории древнеримского театра [Текст] / Б. В. Варнеке. – СПб, 1943. – 250 с.
12. Вергилий. Буколики. Георгики. Энеида [Текст] / пер. С. Шервинского и С. Огнерова. – М., 1971. – 216 с.
13. Вергілій. Енеїда [Текст] / пер. М. Білика. – К., 1972. – 352 с.
14. **Вересаев, В. В.** Эллинские поэты [Текст] / В. В. Вересаев. – М., 1963. – 237 с.
15. **Вулих, Н. В.** К вопросу о художественном своеобразии поэмы Овидия «Метаморфозы» [Текст] / Н. В. Вулих. – М. : «Классическая филология», 1959. – 225 с.
16. Гесиод. Теогония. Труды и дни [Текст] / пер. В. В. Вересаева // В. В. Вересаев. Полное собр. соч., т. 10. – М., 1979. – 235 с.
17. Гесіод. Діла і дні / пер. І. Франка [Текст] // Франко І. Я. Збір. творів : у 50 т. – К., 1977. Т. 8. – С. 357–381.
18. Гесіод. Теогонія / пер. І. Франка [Текст] // Франко І. Я. Збір. творів : у 50 т. – К., 1977. Т. 8. – С. 314–342.
19. Гомер. Илиада [Текст] / пер. В. В. Вересаева. – М., 1959. – 423 с.
20. Гомер. Илиада [Текст] / пер. Н. И. Гнедича. – М, 1960. – 438 с.
21. Гомер. Іліада [Текст] / пер. Б. Тена. – К. : Дніпро, 1978. – 426 с.
22. Гомер. Одиссея [Текст] / пер. В. А. Жуковського. – М., 1959. – 448 с.
23. Гомер. Одиссея [Текст] / пер. В. В. Вересаева. – М., 1969. – 434 с.
24. Гомер. Одиссея [Текст] / пер. Б. Тена. – К. : Держлітвидав України, 1963. – 438 с.
25. История всемирной литературы [Текст] : в 9 т. – М., 1985.

26. Гораций Флакк К. Оды, эподы, сатиры, послания [Текст] / под ред. М. Гаспарова. – М., 1970.
27. Гораций. Поезії [Текст] / пер. М. Зерова // М. Зеров. Вибрані твори. – К., 1956. – С. 259–284.
28. Гораций. Твори [Текст] / пер. А. Содомори. – К., 1982. – 268 с.
29. **Дримба, О.** Овидий, поэт Рима и Том [Текст] / О. Дримба. – Бухарест, 1967. – 249 с.
30. **Зелинский, Ф. Ф.** Происхождение трагедии [Текст] / Ф. Ф. Зелинский / Новая студия. – 1952. – № 4, 5. – С. 34–38; с. 36–39.
31. **Зеров, М.** Вибрані переклади римських поетів [Текст] / М. Зеров. – К., 1966. – 594 с.
32. Еврипид. Трагедии [Текст] / пер. И. Анненского. – Т. 1–2. – М., 1969. – 429 с.
33. Еврипид. Пьесы [Текст] / ред., вступ. статья и примеч. В. В. Головни. – М., 1960. – 546 с.
34. Еврипід. Трагедії [Текст] / пер. Б. Тена, А. Содомори. – К., 1993. – 435 с.
35. Есхіл. Прометей закутий [Текст] / пер. Б. Тена // Давньогрецька трагедія. – К., 1981. – С. 25–62.
36. Есхіл. Софокл. Еврипід [Текст] // Давньогрецька трагедія. – К., 1981. – 375 с.
37. Есхіл. Трагедії [Текст] / пер. Б. Тена, А. Содомори. – К., 1990. – 359 с.
38. **Каплинский, В. Я.** Поэтика Горация [Текст] / В. Я. Каплинский. – М., 1980. – 378 с.
39. История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон [Текст]. – М., 1994. – 285 с.
40. **Корж, Н. Г.** Із скарбниці античної мудрості [Текст] / Н. Г. Корж, Ф. І. Луцька. – К., 1988. – 258 с.

41. **Кун, М.** Легенди і міфи Стародавньої Греції [Текст] / М. Кун. – К., 1967. – 385 с.
42. **Лісовий, І.** Античний світ у термінах, іменах і назвах [Текст] / І. Лісовий. – К., 1988. – 258 с.
43. **Лосев, А. Ф.** Гомер [Текст] / А. Ф. Лосев. – М. : Учпедгиз, 1960. – 387 с.
44. **Лосєв, А. Ф.** Історія античної філософії [Текст] / А. Ф. Лосєв. – М., 1998. – 659 с.
45. **Мальчукова, Т. Г.** Античность и мы [Текст] / Т. Г. Мальчукова. – Петрозаводск : Карелия, 1991. – 214 с.
46. Мифологический словарь [Текст] / под ред. М. Н. Ботвинник, Б. М. Коган, М. Б. Рабинович, Б. П. Селецкий. – М. : Просвещение, 1985. – 584 с.
47. Овидий Назон. Метаморфозы [Текст] / ред. и коммент. Ф. А. Петровского. – М., 1967. – 189 с.
48. Овидий. Баллады-послания («Героики») [Текст] / вступ. ст. и коммент. Ф. Зелинского. – М., 1953. – 138 с.
49. Овідій. Любовні поезії. Мистецтво кохання. Скорботні елегії [Текст] / пер. А. Содомори. – К., 1999. – 238 с.
50. Овідій. Метаморфози [Текст] / пер. А. Содомори. – К., 1985. – 332 с.
51. **Осипова, В. Г.** О природе софистики [Текст] / В. Г. Осипова. – Ереван, 1994. – 182 с.
52. **Пашенко, В. І.** Антична література [Текст] / В. І. Пашенко, Н. І. Пашенко. – К. : Либідь, 2001. – 282 с.
53. **Петров, М. К.** Язык, знак, культура [Текст] / М. К. Петров. – М., 1991. – 328 с.
54. Пиндар. Оды [Текст] / пер. М. Л. Гаспарова // Вестник древней истории (приложение). – 1973. – № 2. – С. 28.
55. **Підлісна, Г. Н.** Антична література [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К. : Вища школа, 1992. – 456 с.

56. **Підлісна, Г. Н.** Світ античної літератури [Текст] / Г. Н. Підлісна. – К., 1989. – 266 с.

57. **Полонская, К.** Античная комедия [Текст] / К. Полонская. – М., 1962. – 398 с.

58. **Полонская, К. П.** Поэмы Гомера [Текст] / К. П. Полонская. – М., 1961. – 289 с.

59. **Прокаєв, Ф. І.** Зарубіжна література ранніх епох [Текст] / Ф. І. Прокаєв. – К. : Вища школа, 1994. – 382 с.

60. Публий Овидий Назон. Любовные элегии [Текст] / пер. С. Шервинского. – М., 1963. – 232 с.

61. **Радциг, С. И.** К вопросу о мировоззрении Софокла [Текст] / С. И. Радциг // Вестник древней истории. – 1957. – № 4. – С. 38–42.

62. **Радциг, С. И.** Опыт историко-литературного анализа «Медее» Еврипида [Текст] / С. И. Радциг // Вопросы классической филологии. – 1969. – № 2. – С. 83–94.

63. Сапфо. Пісенна лірика [Текст] / пер. А. Содомори. – Жовтень. – 1968. – № 1. – С. 96–104.

64. Світова художня культура [Текст]. – М., 1998. – 298 с.

65. **Содомора, А.** Жива античність [Текст] / А. Содомора. – К. : Молодь, 1983. – 298 с.

66. Софокл. Драми [Текст] / пер. С. В. Шервинского. – М., 1958. – 654 с.

67. Софокл. Трагедії [Текст] / пер. Б. Тена, А. Содомори. – К., 1989. – 654 с.

68. Стародавній Рим. Книга для читання [Текст] / за ред. С. Л. Утченка / пер. з рос. – Харків, 1952. – 346 с.

69. **Тахо-Годи, А. А.** Хтонические мотивы в «Энеиде» Вергилия как один из принципов стиля [Текст] // Вопросы классической филологии. – 1973. – № 5. – С. 86–100.

70. **Тронский, И. М.** История античной литературы [Текст] / И. М. Тронский. – М. : Высшая школа, 1983. – 246 с.

71. **Тронський, І. М.** Історія античної літератури [Текст] / І. М. Тронський. – К., 1984. – 624 с.
72. **Федоров, Н. А.** Греческая трагедия [Текст] / Н. А. Федоров. – М., 1960. – 624 с.
73. **Чистякова, Н. А.** К вопросу об образах трагических героев в драмах Софокла [Текст] / Н. А. Чистякова // Классическая филология. – М., 1959. – 624 с.
74. **Чистякова, Н. А.** История античной литературы [Текст] / Н. А. Чистякова, Н. В. Вулих. – М. : Высшая школа, 1972. – 624 с.
75. **Шах-Майстренко, М.** Античність у малярських творах Т. Шевченка. Античні міфологічно-історичні реалії [Текст] / М. Шах-Майстренко. – Полтава, 2001. – 224 с.
76. **Шах-Майстренко, М.** Медицина і здоров'я в античних міфах [Текст] / М. Шах-Майстренко. – Одеса-Полтава : Археологія, 2000. – 124 с.
77. **Шах-Майстренко, М.** Шевченко і античність [Текст] / М. Шах-Майстренко. – К. : Фахівець, 1999. – 624 с.
78. **Штоль, Г. А.** Шлиман. Мечта о Трое [Текст]. – М., 1965 (ЖЗЛ). – 624 с.
79. Эсхил. Трагедии [Текст] / пер. С. Апта. – М., 1971. – 624 с.
80. **Ярхо, В. Н.** Античная лирика [Текст] / В. Н. Ярхо, К. П. Полонская. – М., 1967. – 624 с.
81. **Ковбасенко, Ю. І.** Антична література : навч. посіб. для студентів [Текст] / Ю. І. Ковбасенко. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011. – 247 с.

Довідники і словники

1. Зарубежные писатели. Библиографический словарь [Текст] : в 2 ч. / под ред. Н. П. Михальской. – М. : Просвещение: учеб. лит., 1997. – 448 с.

2. Литературная энциклопедия терминов и понятий [Текст] / под. ред. А. Н. Николюкина ; редкол. М. Л. Гаспаров и др. – М. : НПК «Интервак», 2003. – 1600 с.

3. Літературознавчий словник-довідник [Текст] / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 752 с.

4. Литературный энциклопедический словарь [Текст] / под общ. ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. – М. : Сов. энцикл., 1987. – 752 с.

5. Словник іншомовних слів [Текст] / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкаралупа. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с. – (Словники України).

6. Словник іншомовних слів [Текст] : 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с. – (Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство).

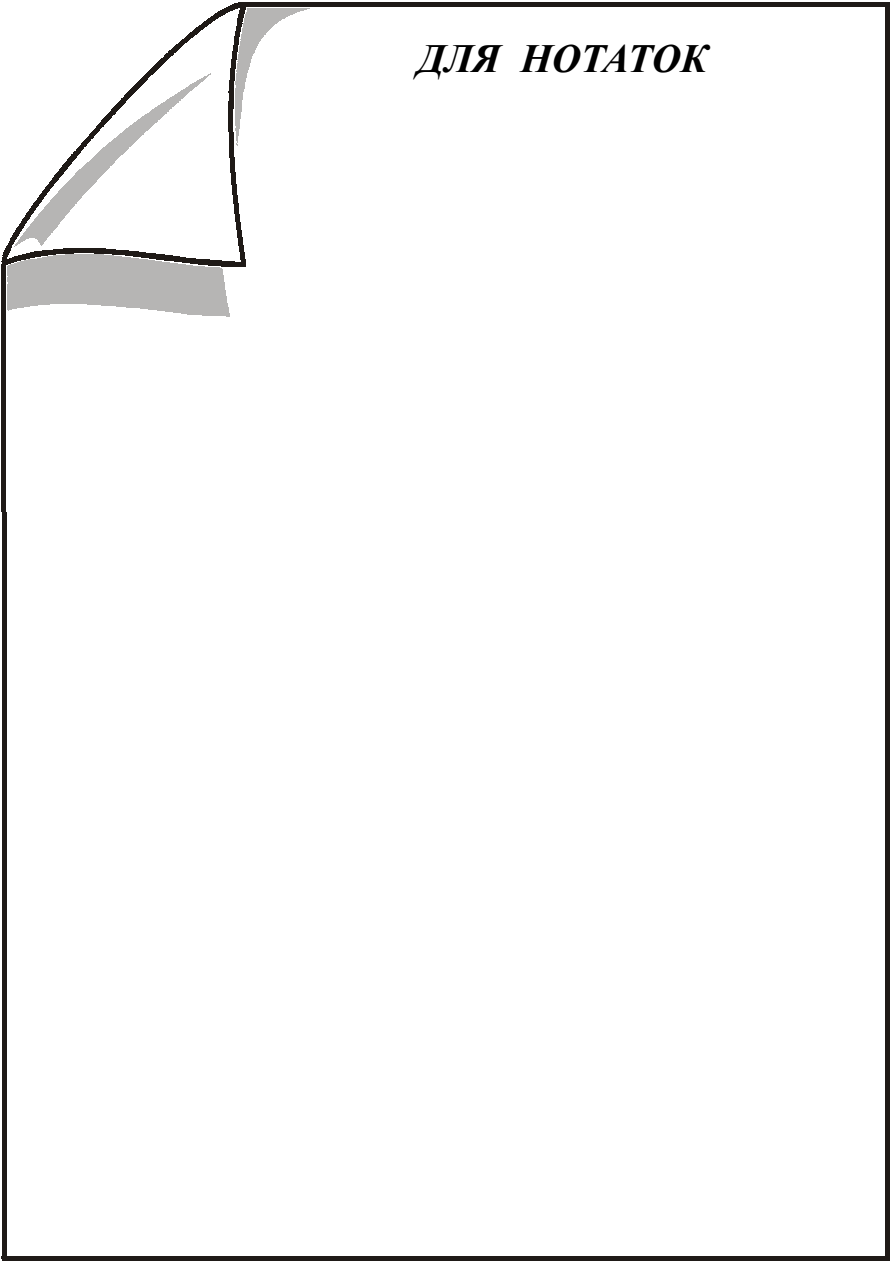
7. **Руднев, В. П.** Энциклопедический словарь культуры XX века. Ключевые понятия и тексты [Текст]. – Изд. третье, доп. и испр. – М. : Аграф, 2009. – 543 с.

8. Философский энциклопедический словарь [Текст] : более 35000 статей / ред.-сост. Губский Е. Ф. и др. – М. : Изд-во «ИНФРА», 2004. – 576 с. – (Библиотека словарей «ИНФРА-М»).

ЗМІСТ

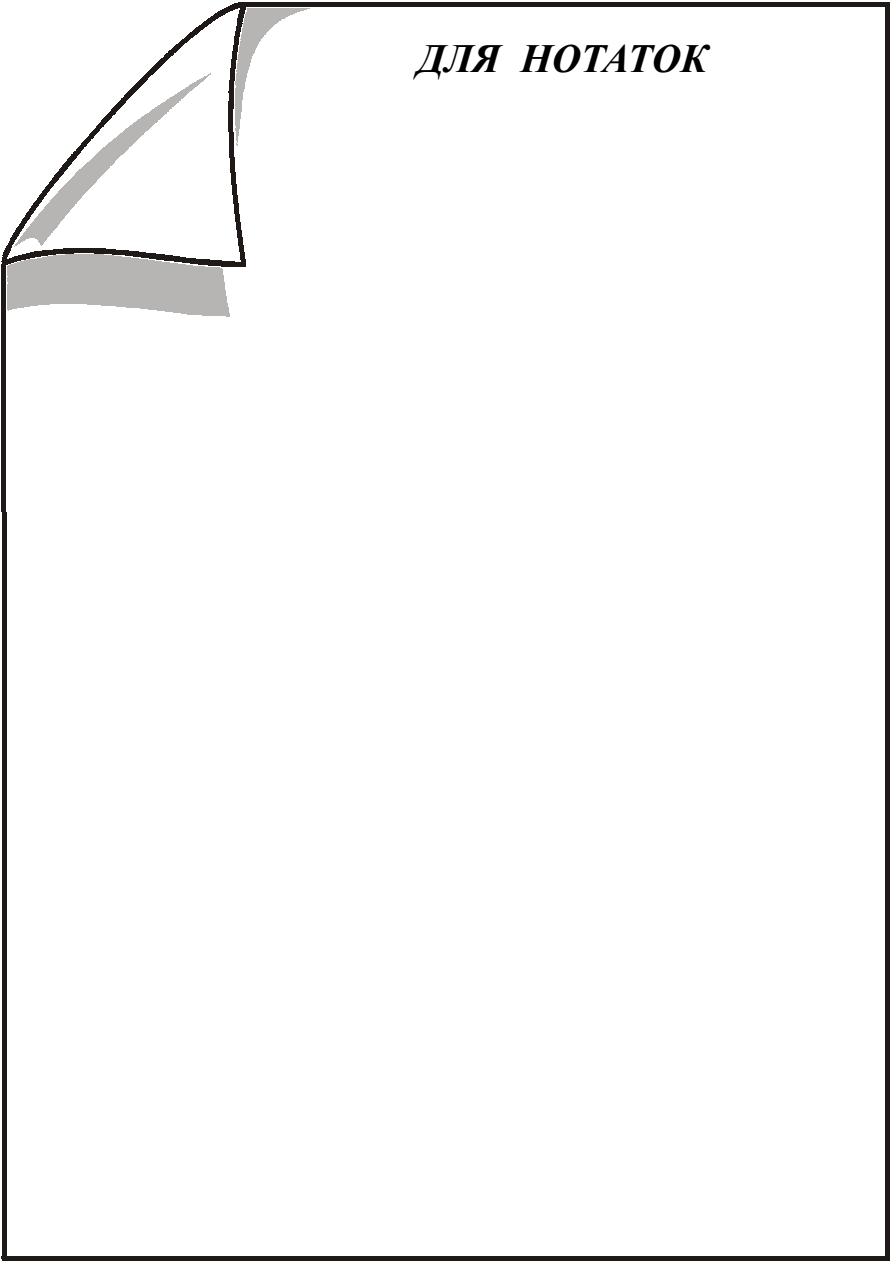
Від автора	3
Передмова	4
Розподіл навчального часу	6
Анотований зміст лекцій, контрольні питання та література	8
Теми практичних занять	33
План практичних занять	35
Самостійна робота	47
Тести для самоперевірки	49
Список обов'язкових для читання художніх творів з курсу	77
Теми рефератів з курсу	79
Питання до екзамену / заліку	82
Теоретико-термінологічний матеріал. Словник	87
Рекомендована література	141

ДЛЯ ЗАДАТОК

ДЛЯ ЗАДАТОК

ДЛЯ ЗАДАТОК

Навчальне видання

ДАНИЛЬЧУК Ольга Михайлівна

**ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.
АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА**

Навчальний посібник

Редактор *О. Г. Костенко*

Комп'ютерне складання та верстання *В. В. Москаленко*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 8,8. Тираж 100 прим. Вид. № 11. Зам. № 0112-78.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

просп. Героїв України, 9, м. Миколаїв, 54025

E-mail : publishing@nuos.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6402 від 19.09.2018 р.